

LAGUTSKOTTETS BETÄNKANDE 9/1997 RD

Revision av rättegångsförfarandet i brottmål i underrätterna

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	3	<i>6 kap. Om huvudförhandling</i>	19
<i>Remiss</i>	3	<i>7 kap. Om behandlingen av brottmål</i> där målsäganden ensam för talan	20
<i>Sakkunniga</i>	3	<i>8 kap. Om parterna</i>	21
Propositionen och lagmotionerna	4	<i>9 kap. Om rättegångskostnader</i>	21
<i>Propositionen</i>	4	<i>11 kap. Om domstolens avgörande</i>	21
<i>Lagmotion 4411995 rd</i>	4	<i>13 kap. Ikraftträdande</i>	22
<i>Lagmotion 711996 rd</i>	4	2. Lag om ändring av rättegångsbalken	22
Utskottets ställningstaganden	4	<i>6 kap. Huvudförhandling i tvistemål</i>	22
<i>Allmän motivering</i>	4	<i>11 kap. Om delgivning i rättegång</i>	22
<i>Underrätsreformen</i>	4	<i>12 kap. Om parterna</i>	22
<i>Målen och instrumenten i revisionen av rättegångsförfarandet i brottmål</i>	5	<i>15 kap. Om rättegångsombud</i>	23
Utformningen av regeringens proposition	5	<i>17 kap. Om bevisning</i>	23
Konventionerna om mänskliga rättigheter och de grundläggande fri- och rättigheterna	5	<i>24 kap. Om domstolens avgörande</i>	23
Processprinciperna	6	<i>30 kap. Fullföljd av talan från hovrätt till högsta domstolen</i>	23
Reformens mål och de lagtekniska medlen att uppnå dem	7	3. Lag om ändring av förordningen om införande av strafflagen	24
<i>Parternas ställning och roll i straffprocessen</i>	8	4. Lag om ändring av förundersökningslagen	24
<i>Förundersökning och åklagare</i>	8	5. Lag om ändring av tvångsmedelslagen	24
Förundersökning	8	7. Lag om ändring av 4 § militära rättegångslagen ...	25
Åklagarens uppgifter	8	8. Lag om ändring av 3 kap. 23 § utsökningslagen ...	25
<i>Domaren</i>	9	10. Lag om ändring av 6 § lagen om strafforderförfarande	25
<i>Den tilltalade</i>	9	13. Lag om ändring av 17 § lagen om fri rättegång (nytt lagförslag)	25
Försvaret av den brottsmisstänkte	9	Lagmotionerna	25
Ersättning av rättegångskostnaderna för frikända	10	Förslag till beslut	25
<i>Målsäganden</i>	11	<i>Klämmor om godkännande</i>	25
<i>Vittnen</i>	12	<i>Utskottets ändringsförslag</i>	26
<i>Rättegångens förlopp och domstolens avgörande</i> ...	12	1. Lag om rättegång i brottmål	26
<i>Förebereelse</i>	12	2. Lag om ändring av rättegångsbalken	32
<i>Huvudförhandling</i>	12	3. Lag om ändring av förordningen om införande av strafflagen	35
Huvudförhandlingens gång	12	4. Lag om ändring av förundersökningslagen	35
Möjlighet att avbryta huvudförhandling	13	5. Lag om ändring av tvångsmedelslagen	36
Ändring av åtal och åtalsbundenhet	13	7. Lag om ändring av 4 § militära rättegångslagen ...	37
Vittnesutsagor	14	8. Lag om ändring av 3 kap. 23 § utsökningslagen ...	37
<i>Protokoll och dom</i>	14	10. Lag om ändring av 6 och 8 §§ lagen om strafforderförfarande	37
<i>Kravet på tvåspråkighet</i>	15	12. Lag om ändring av 24 § lagen om tillsynen över arbetarskyddet och om sökande av ändring i arbetarskyddsärenden	38
<i>Rättegångsbestämmelserna och lagsystematiken</i> ..	15	<i>Utskottets nya lagförslag</i>	38
<i>Utbildning och reformens ikraftträdande</i>	16	13. Lag om ändring av 17 § lagen om fri rättegång	38
<i>Uppföljning</i>	16	Reservationer	39
Detaljmotivering	16	<i>Reservation I</i>	39
1. Lag om rättegång i brottmål	16	<i>Reservation II</i>	42
<i>1 kap. Om åtalsrätt</i>	16		
<i>2 kap. Om målsägandebiträde</i>	16		
<i>3 kap. Om privaträttsligt anspråk</i>	17		
<i>5 kap. Om väckande av åtal</i>	17		

Lagutskottets betänkande 9/1997 rd

Regeringens proposition med förslag till lagstiftning om revision av rättegångsförfarandet i brottmål i underrätterna

Inledning

Remiss

Riksdagen remitterade den 21 september 1995 proposition 82/1995 rd till lagutskottet för beredning.

Lagutskottet har i detta sammanhang också behandlat följande två lagmotioner:

— lagmotion 44/1995 rd (Matti Väistö /cent) med förslag till lag om rättegång i brottmål, som remitterades till lagutskottet den 20 oktober 1995 och

— lagmotion 7/1996 rd (Markku Pohjola /sd m.fl.) med förslag till lag om offentligt försvar för brottsmisstänkta och till lagar som har samband med den, som remitterades till lagutskottet den 10 april 1996.

Sakkunniga

Utskottet har hört lagstiftningsdirektören Jan Törnqvist, lagstiftningsrådet Iiro Liukkonen, äldre regeringssekreteraren Christer Lundström och specialrådgivaren, lagman Juhani Hirvonen vid justitieministeriet, polisöverinspektören Erkki Hämäläinen vid inrikesministeriet, riksdagens justitieombudsman Lauri Lehtimaja, avdelningschefen Martti Jaatinen vid justitiekanslersämbetet, justitierådet Mikko Tulokas vid högsta domstolen, presidenten Olli Huopaniemi vid Helsingfors hovrätt, hovrättsrådet Pekka Tuomaala vid Åbo hovrätt, tingsdomaren Olli Myllykangas vid Helsingfors tingsrätt, lagmannen Yrjö Sivola vid Joensuu tingsrätt, lagmannen Erkki Hämäläinen vid Kumo tingsrätt, förste stadsfiskalen Pekka Noronen vid Lahtis stadsfiskalsämbete, stadsfiskalen Markku Pohjanoksa vid Helsingfors stadsfiskalsämbete, länspolisrådet Risto Tiainen vid länsstyrelsen i Kuopio län, länsmannen Martti Porvali vid Viitasaari länsmansdistrikt, länsmannen Eero Aho vid Haukipudas länsmansdistrikt, biträdande länsmannen Regina Apajasalo vid Vanda länsmansdistrikt, biträdande chefen Kari Rantama vid Centralkri-

minalpolisen, kriminalkommissarien Pauli Koko vid polisinnrättningen i Helsingfors, kriminalöverkonstapeln Pekka Haikara vid polisinnrättningen i Jyväskylä, polismästaren Aapo Nuotio vid polisinnrättningen i Björneborg, polismästaren Juhani Salonen vid polisinnrättningen i Åbo, lagmannen Nanny Granfelt vid Tingsrättsdomarna rf, förste stadsfiskalen Jouko Nurminen vid Suomen Kaupunginviskaaliyhdistys, biträdande länsmannen Heikki Poukka vid Suomen Nimismiesyhdistys, advokaten Markku Fredman, advokaten Ulf Månsson och advokaten Marja-Liisa Starckjohann vid Finlands Advokatförbund, ordföranden, rättsbiträdet Marja-Leena Levänen vid Yleiset oikeusavustajat, kriminalkommissarien Jan Bergström och avdelningssekreteraren Anna-Liisa Valtonen vid Poliisijärjestöjen Liitto, ordföranden Osmo Rantaho vid Lautamiehet ry, ordföranden, stämningsman Rainer Grannas vid Finlands stämningsmän rf, ordföranden, advokat Matti Wuori vid Jurister för de mänskliga rättigheterna rf, ombudsmannen Harri Montonen vid Kriminalvårdsföreningen, tingsdomaren Markku Leskinen, tingsdomaren Malla Sunell och stadsfiskalen Tom Ifström vid Finlands juristförbund, projektledaren Petra Kjällman vid Brottofferjouren, juristen Kristiina Kehrävuori vid Kriscentralen för våldtäktsoffer Tukinainen, även som representant för våldssektionen inom delegationen för jämlikhetsärenden, ansvarige juristen Seppo Eskuri som representant för Försäkringsbolagens Centralförbund, docenten, juris doktor Jaakko Jonkka, professorn Raimo Lahti, professorn Juha Lappalainen, biträdande professorn Matti Pellonpää och stadsfiskalen Ritva Santavuori.

Utskottet avrundade expertutfrågningen med en debatt kring riksriktprocessen 1993. I debatten deltog ordföranden i riksrikten, president Olavi Heinonen, åklagarens biträde, kanslichef Jaakko Jonkka och den åtalades biträde, advokat Jukka Peltonen.

Utskottet följde i februari 1996 rättegångsförhandlingarna i ett brottmål vid Vanda tingsrätt. Utskottet gjorde i februari 1996 också en seminarieresa till Sverige för att studera den svenska straffprocessen vid Stockholms tingsrätt. Dessutom besökte utskottet Wien i mars 1997 för att studera det österrikiska straffprocessförfarandet såväl i underrätt som i hovrätt.

Propositionen och lagmotionerna

Propositionen

Regeringen föreslår att rättegångsförfarandet i brottmål förnyas utgående från samma principer som den lagstiftning om rättegångsförfarandet i tvistemål som trädde i kraft i början av 1993. Detta innebär att behandlingen uppdelas i förberedelse och huvudförhandling, som är muntlig, omedelbar och koncentrerad.

Åtal väcks enligt förslaget i första hand av allmänna åklagaren, som tillställer tingsrättens kansli en skriftlig stämningsansökan. Målsäganden har självständig åtalsrätt bara när åklagaren har beslutat låta bli att väcka åtal.

Domstolen skall kunna be svaranden i ett brottmål att redan före huvudförhandlingen meddela sin ståndpunkt till åtalet och de bevis på vilka han stödjer sig. På grund av förundersökningen i saken behövs muntlig förberedelse bara i undantagsfall främst för att planera huvudförhandlingen. I regel sköter domstolen delgivning- en också i brottmål.

Huvudförhandlingen skall i allmänhet skötas så att saken kan avgöras efter ett sammanträde. Vid huvudförhandlingen tas alla bevis emot, och behandlingen är muntlig. Domstolens medlemmar får inte bytas ut under huvudförhandlingen. Över huvudförhandlingarna sätts bara upp ett kortfattat handläggningsprotokoll och de muntliga uttalanden som gjorts i bevisningssyfte tas upp på band. Domen sätts upp som en separat handling.

Regeringen föreslår att bestämmelserna om ersättning av rättegångskostnaderna i brottmål skall bli mer detaljerade. Målsägande vid våld- och sexualbrott har rätt att få ett målsägandebiträde avlönat med statens medel eller en stödperson.

Det föreslås att de viktigaste bestämmelserna om förfarandet i brottmål skall ingå i en separat lag om rättegång i brottmål. Samtidigt ändras rättegångsbalken, förundersökningslagen, tvångsmedelslagen och åtta andra lagar.

Reformen var avsedd att träda i kraft i början av 1997.

Lagmotion 44/1995 rd

I lagmotion 44/1995 rd föreslås att den i propositionen ingående lagen om rättegång i brottmål skall kompletteras med bestämmelser om att när åtal som väckts av allmänna åklagaren har förkastats skall den ogrundat åtalade få sina rättegångskostnader ersatta med statsmedel.

Lagmotion 7/1996 rd

I lagmotion 7/1996 rd föreslås att det som komplement till propositionen stiftas en lag om att svaranden i ett brottmål oavsett förmögenhet skall ha rätt till offentlig försvarare i de fall som anges i lagen.

Utskottets ställningstaganden

Allmän motivering

Underrättsreformen

Den nu föreliggande propositionen utgör för denna gång den sista fasen av den underrättsreform som inleddes på 1980-talet. Hörnstenarna i underrättsreformen och de redan antagna lagarna utgör en given grund också för revideringen av rättegångsförfarandet i brottmål.

Ända fram till slutet av 1993 grundade sig underrättssystemet och förfarandet i underrätter huvudsakligen på rättegångsbalken i 1734 års lag. Under årens lopp hade rättegångsbalken förvisso ett flertal gånger delreviderats, men trots det var situationen inte längre tillfredsställande på alla punkter.

Förberedelser för en underrättsreform har gjorts i flera repriser under detta sekel. Målet för underrättsreformen var att anpassa rättegångsförfarandet till de allmänt vedertagna västeuropeiska principer som Europarådets rekommendationer utgår från.

Reformen består av flera delreformer som i fråga om genomförandet hänger nära samman med varandra:

— Underrättsreformen inleddes 1987 med en lag om ändring av rättegångsbalken där underrätterna över hela linjen ombildades till tingsrätter samt med en lag om ändring av regeringsformen och två andra lagar som förenhetligade utnämningen av domare.

— Följande delreform kom 1990 och 1991, då nya processlagar om rättegångsförfarandet i tvistemål tillkom (12 lagar).

— Den första fasen inleddes den 1 december 1993 då häradsrätterna och rådstuvurätterna upphörde att finnas till, de nya tingsrätterna inleddes sin verksamhet och det nya rättegångsförfarandet i tvistemål togs i bruk. I detta syfte hade hösten 1992 getts en lag om ikraftträdande av de lagar som hänför sig till underrättsreformen samt antagits lagar om nämndemännens mandatperiod, åklagarnas organisatoriska ställning och indragning av magistraterna. Våren 1993 antogs en lag om förfarandet vid utnämning av domare i tingsrätten i samband med övergången till enhetliga underrätter och en tingsrättslag.

Den nu föreliggande propositionen med förslag till revision av rättegångsförfarandet i brottmål i underrätter är en konsekvent förlängning och avslutning på underrättsreformen. Utskottet tillstyrker lagförslagen, men med följande anmärkningar och ändringsförslag.

Målen och instrumenten i revisionen av rättegångsförfarandet i brottmål

Utformningen av regeringens proposition. Målen för revisionen sägs inte klart ut i propositionen utan har bakats in i målen och instrumenten för det reviderade rättegångsförfarandet i tvistemål genom en hänvisning till uppdraget till en arbetsgrupp att ta fram ett förslag. Arbetsgruppen skulle i tillämpliga delar bereda ett förslag till revision av rättegångsförfarandet i brottmål utifrån de förfarandepprinciper enligt vilka rättegångsförfarandet i tvistemål i underrätter förnyades. Bestämmelserna om behandlingen skulle i regel bygga på en akusatorisk process. Möjligheterna för offren för vålds- och sedlighetsbrott att få hjälp vid rättegången skulle förbättras. Arbetsgruppen skulle också väga in Europarådets rekommendation om förenklad behandling av brottmål samt Europeiska domstolens för mänskliga rättigheter beslut beträffande straffprocessrätt.

De viktigaste rättegångsprinciperna anges också så att säga filtrerade genom rättegångsförfarandet i tvistemål.

Såsom regeringen lagt upp propositionen får läsaren ingen klar bild av vare sig målen för revisionen eller processprinciperna. Presentationssättet torde också vara orsaken till att propositionen helt negligerar den lagstiftningsgrund som i dag till följd av Finlands internationella

åtaganden och lagstiftningen om de grundläggande fri- och rättigheterna ställer vissa krav och ålägger vissa skyldigheter när det gäller att ordna rättegångsförfarandet i brottmål.

Konventionerna om mänskliga rättigheter och de grundläggande fri- och rättigheterna. Finland satte 1976 i kraft Förenta nationernas internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter från 1966. I artikel 14 ingår bestämmelser om att alla skall vara lika inför domstolarna, att var och en som anklagats för brottslig gärning skall ha rätt att förutsättas vara oskyldig till dess att hans skuld lagligen fastställts och att var och en som anklagas för brott skall ha rätt till vissa minimigarantier vid rättegången. Även om konventionen sattes i kraft genom en bestämmelse på lagnivå togs i samband med beslutet inte ställning till i vilken mån konventionen är direkt tillämplig eller hur mycket den binder lagstiftaren.

År 1990 trädde Europarådets konvention från 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna samt tilläggsprotokollen i kraft i Finland. Konventionen, som är äldre än FNs konvention om de mänskliga rättigheterna, betraktas som det viktigaste dokumentet rörande mänskliga rättigheter. Den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter innebar en vändpunkt för Finland. Då blev det nämligen allmänt känt att det finns ett internationellt övervakningssystem i anknytning till flera av konventionerna om mänskliga rättigheter och att finländska domstolar har möjlighet att till grund för sina avgöranden lägga fördragsbestämmelser som Finland ratificerat och införlivat i vårt eget rättssystem. Den definitivt viktigaste bestämmelsen om anklagades rättigheter ingår i artikel 6 i den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter. Artikeln innehåller grundregler för den egentliga rättsprocessen. Reglerna skall följas inte bara när det gäller att pröva en persons rättigheter och skyldigheter utan också när det gäller att pröva anklagelser mot honom för brott.

Bestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna i 2 kap. regeringsformen reviderades genom en lag 1995. Enligt den nya 16 § skall offentligheten vid handläggningen, rätten att bli hörd, rätten att få motiverade beslut och rätten att söka ändring samt andra garantier för en rättvis rättegång tryggas i lag. Begreppet "rättvis rättegång" är en översättning av engelskan "fair trial" och förekommer i artikel 6 i Europarådets konvention om mänskliga rättigheter.

Enligt motiveringarna till 16 § regeringsformen står de närmaste motsvarigheterna till bestämmelsen att finna i artikel 14.1 i FNs konvention om de mänskliga rättigheterna och artikel 6.1 om rätten till rättvis rättegång i den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter. Paragrafen slår fast att åtal för brott skall behandlas vid domstol eller något annat oavhängigt lagskipningsorgan. Uttrycket är avsett att inte bara visa på rättsskyddsorganets oavhängighet gentemot den verkställande makten utan också innehålla ett krav på att det beslutande organet skall vara oavhängigt i relation till parterna i målet eller något annat ärende. Behandlingen skall dessutom ske på ett tillbörligt sätt och utan ogrundat dröjsmål. I paragrafen finns ingen uttrycklig hänvisning till behandling av åtal för brott men bestämmelsen är trots det avsedd att inbegripa rätten till en rättvis rättegång enligt ovan nämnda konventioner om mänskliga rättigheter.

Paragrafen kräver också att rättsskyddsgarantierna visavi rättsskipningen skall tryggas i lag som godkänts av riksdagen. Bestämmelsen räknar upp de viktigaste delområdena för en rättvis rättegång, dvs. offentlig handläggning, rätt att bli hörd, rätt att få motiverade beslut samt rätt att söka ändring. Det som däremot inte nämns är kravet på muntlig behandling, rätten att få juridisk hjälp, vid behov på det allmännas bekostnad, och rätten att själv välja målsägandebiträde och i förtroende konferera med denne. Begreppet rättvis rättegång anses täcka dessa delområden av rättsskyddet. Hur de skall ordnas i praktiken och om de eventuellt bör begränsas får närmare regleras i lag, men inte heller på denna punkt får lagstiftningen äventyra någons rättsskydd.

Rättsskyddsgarantierna enligt bestämmelsen inbegriper också rättigheter som uttryckligen tillkommer dem som åtalas för brott: rätten att bli betraktad som oskyldig tills skulden lagligen fastställts, rätten att inte bli tvingad att vittna mot sig själv, rätten att ofördröjligen bli underrättad om innebörden i och orsaken till anklagelsen på ett språk som personen i fråga förstår, rätten att få tillräckligt med tid och möjlighet att förbereda sitt försvar, rätten att förhöra eller låta förhöra vittnen, rätten att få kostnadsfri tolkhjälp och rätten att inte ånyo bli anklagad eller dömd för samma brott.

Enligt 16 a § regeringsformen skall det allmänna se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna respekteras. Detta innebär att bestämmelserna ovan förplik-

tar lagstiftaren och bör utgöra en av de hörnstenar på vilken revisionen av rättegångsförfarandet i brottmål bygger. Av bestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna följer också att lagstiftaren har skyldighet till vissa aktiva åtgärder, exempelvis skyldighet att ta hänsyn till bestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna när den utövar budgetmakt.

Processprinciperna. Genom att utgå från de uppställda målen och de processprinciper som följts kan man bilda sig en uppfattning om revisionens innehåll och förstå vad de enskilda normerna handlar om. I synnerhet när normerna är motstridiga eller det finns luckor i dem är det skäl att ta fasta på dessa utgångspunkter. Processprinciperna har fått ökad tyngd sedan Finland gått med i Europarådet och ratificerat den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter. Också de nya bestämmelserna om grundläggande fri- och rättigheter har accentuerat processprincipernas betydelse nu när rätten till laglig domstol och rättvis rättegång inbegrips i de grundläggande fri- och rättigheterna (16 § RF). Utskottet önskar precisera regeringens proposition och har gjort en sammanställning av de principer som skall följas vid domstolsbehandlingen i brottmål.

Grupperingen av processprinciper skiljer sig från varandra beroende på undersökning, men stor enhällighet råder om principernas huvuddrag. Allmänt taget omfattas åsikten att lagstiftarens uppgift i varje enskilt processsystem är att välja vilka principer som skall iakttas och vilken tyngd de skall ges.

Den främsta principen inom processrätten är *ändamålsenlighet*. Med detta avses att rättegångsförfarandet bör vara så säkert, snabbt och billigt som möjligt.

Ändamålsenligheten ensam är inte avgörande för ett hurtant rättegångsförfarande som bör ordnas i praktiken. Därför bör andra processprinciper tas till hjälp för att slå fast de syften med vilkas hjälp man vill främja en ändamålsenlig rättegång.

Syftet med processen, med andra ord rättegången, är att tillförsäkra rättsskydd. För att rättsskyddet skall realiseras krävs att de processuella bestämmelserna läggs upp så att rättegången med så stor säkerhet som möjligt resulterar i ett materiellt riktigt avgörande. Detta kallas *principen om materiell sanning*.

Till ledstjärnorna hör också *domstolarnas oavhängighet*. Det räcker inte att en domstol objek-

tivt sett är oavhängig utan rättegångsförfarandet bör också utifrån betraktat te sig objektivt och tillförlitligt och allmänheten bör ha möjlighet att konstatera detta faktum.

Vid rättegångarna bör den *kontradiktoriska principen*, dvs. *audiatur et altera pars-regeln* följas. Enligt denna regel har domstolen inte rätt att ge målsäganden rättsskydd förrän motparten har haft möjlighet att inkomma med svaromål. Dessutom tillämpas hos oss *principen om fri bevisprövning* som togs i bruk hos oss genom en revidering 1948 av 17 kap. rättegångsbalken om bevisning.

Genom revideringen 1993 av domstolsförfarandet i tvistemål tillfördes vårt rättegångssystem principer om att domstolsförhandlingarna skall vara omedelbara, koncentrerade och muntliga. En av de stora ambitionerna är att introducera dessa principer också i rättegångsförfarandet i brottmål.

Omedelbar behandling innebär att målet kan avgöras bara av en sådan medlem i domstolen som har deltagit i behandlingen under hela målet och som själv har tagit emot hela rättegångsmaterialet. För en part innebär omedelbarhet att han själv kan lägga fram saken och rättegångsmaterialet för domstolen. Den bästa garantin för omedelbarhet är en sammanhängande, koncentrerad behandling.

Koncentrering av behandlingen innebär att målet behandlas i ett sammanhang, antingen under samma dag eller, om målet är omfattande, under flera på varandra följande dagar. Numera är det inte helt lätt att uppskjuta huvudförhandlingen. Om man av någon orsak blir tvungen att skjuta fram huvudförhandlingen längre än den i lagen tillåtna maximtiden bör i regel en ny huvudförhandling ske. Behandling i ett sammanhang ger domaren de bästa möjligheterna till en rättvis bedömning av rättegångsmaterialet också när målet är omfattande.

Muntlig behandling innebär att endast det rättegångsmaterial som presenterats muntligt vid huvudförhandlingen kan vägas in i domen. Genom att behandlingen är muntlig blir den också samtidigt omedelbar och koncentrerad. Dessutom blir det lättare att leda domstolsförhandlingarna effektivt och strukturerat.

Vid en rättegång i ett brottmål skall även den akusatoriska processen och officialprincipen följas.

En *akusatorisk process* innebär att rättegångsförfarandet i hög grad utformas beroende på parternas, å ena sidan åklagarens och målsägandens, å andra sidan svarandens åtgärder. Initi-

ativet till rättegången kommer inte från domstolen utan utifrån, från målsäganden eller allmänna åklagaren. Det är åklagaren och målsäganden som skall skaffa fram och lägga fram hela rättegångsmaterialet för domstolen. Åklagarens åtal och målsägandens krav begränsar domstolens undersökningsbefogenheter, och domstolen får bara döma för det brott för vilket straff har yrkats för svaranden. I en akusatorisk process bygger rättegången tydligare än tidigare på ett tvåpartsförfarande, där ena sidan representeras av åklagaren och målsäganden och den andra sidan av svaranden. Domstolen skall i sådana fall förhålla sig opartiskt och avgöra målet utan att direkt delta i utredningen av det.

Officialprincipen innebär att rättsskydd ges oavsett den enskildes vilja. För domstolarnas vidkommande betyder principen att de vid rättegångar skall agera på eget initiativ när målet kommit upp till behandling. Domstolen har i sista hand ansvaret för att förutsättningar för rättegången föreligger samt att förfarandet slutförs. För åklagaren åter innebär principen att han på vissa i lag bestämda villkor är skyldig att väcka åtal och inte har rätt att fritt enligt egen prövning lägga ned talan. Svaranden däremot har ingen skyldighet att agera i en rättegång i ett brottmål, utan han kan vara fullkomligt passiv.

Officialprincipen kompletteras av

— *in dubio pro reo-principen*, som innebär att målet i oklara fall skall avgöras till svarandens fördel,

— *in dubio mitius-principen*, enligt vilken lagen i oklara fall skall tolkas så att det leder till det resultat som är lindrigare för svaranden och

— *favor defensionis-principen*, som innebär att den svagare parten i en straffprocess, dvs. den som är misstänkt eller åtalad för ett brott (med andra ord försvaret) gynnas i vissa situationer.

Reformens mål och de lagtekniska medlen att uppnå dem. Kort sagt är målen för straffprocessreformen att skapa så goda förutsättningar som möjligt för domstolen att behandla ett ärende grundligt och att samla ihop ett rättegångsmaterial som både kvantitativt och kvalitativt sett är så bra som möjligt (optimalt) och härigenom i varje enskilt fall kunna träffa ett materiellt riktigt avgörande.

Målen skall uppnås och bristerna i den nuvarande straffprocessen undanröjas genom att straffprocessen organiseras enligt ovan nämnda principer. Arbetsfördelningen mellan åklagaren och domaren i en straffprocess ändras så att den

följer den ackusatoriska metoden. Detta innebär att ordföranden opartiskt leder processen och inte längre undersöker ärendet och att åklagarens yrkesskicklighet utnyttjas genom att han görs ansvarig för att åtalet bevisas med hjälp av muntlig, direkt och koncentrerad förhandling. Protokollcentreringen som har vidlått straffprocessen frångås och domarna motiveras med större omsorg än förut.

Enligt förslaget skall de nya bestämmelser som reformen kräver formuleras strikt och till det yttersta betona principen om ett koncentrerat, direkt och muntligt förfarande, så att den avsedda ändringen faktiskt sker. Expertutlåtandena har allmänt givit uttryck för uppfattningen att risken med så rigorösa bestämmelser är att deras ovillkorlighet står i vägen för rättvisan och leder till att den skyldige kan undgå straff på grund av processtekniska omständigheter.

Utskottet omfattar uppfattningen att alla bestämmelser inte är tillräckligt smidiga. Bestämmelseförslagen har också givit upphov till överraskande många missförstånd. Utskottet föreslår därför flera ändringar för att öka smidigheten i lagförslagen och processbestämmelserna och försöker i motiveringen tydligare ange syftet med bestämmelserna för att missförstånd skall kunna undvikas. Utskottet har framför allt ägnat uppmärksamhet åt behandlingen av omfattande och svåra mål och anser att specialbestämmelserna i propositionen inte är tillräckliga i detta avseende.

Parternas ställning och roll i straffprocessen

I det nya rättegångsförfarandet i brottmål har parternas ställning och uppgifter definierats så att rättegångsförfarandet kan koncentreras i alla skeden. Då alla parter ställning i processen härigenom ändras, granskar utskottet varje parts roll särskilt för sig.

Förundersökning och åklagare

Förundersökning. Förundersökningens huvudsyfte är detsamma som tidigare. Vid förundersökningen utreds brottet, omständigheterna när gärningen utfördes och parterna för att komma fram till om det finns tillräcklig grund för att väcka åtal. Förundersökningen ersätter den skriftliga beredningen i tvistemål och måste därför vara systematisk och heltäckande.

Kraven som ställs på förundersökningen är emellertid större än tidigare, eftersom den skapar grunden för en direkt, muntlig och koncentrerad rättegång. Då åklagaren nu blir skyldig att driva

målsägandenas klara skadeståndsyrkanden, måste målsägandens yrkanden och grunderna för dem utredas grundligare.

Anhängiggörandet av ett åtal vilar på förundersökningen och förundersökningsprotokollen lämnas till rätten tillsammans med stämningsansökan. Med hjälp av förundersökningsprotokollet gör åklagaren sin åtalsprövning. Av protokollet framgår också hur omfångsrikt ärendet är och hur omfattande bevisning som läggs fram i ärendet.

Förundersökningen leds fortfarande av polisen men samarbetet med åklagaren ökar. Undersökningsledaren är skyldig att informera åklagaren och iaktta hans anvisningar. Åklagaren å sin sida har både rätt och skyldighet att styra förundersökningen så att en behörig åtalsprövning och koncentrerad huvudförhandling kan garanteras. Styrningen lyckas bäst genom ett gott samarbete mellan undersökningsmyndigheterna och åklagaren. I praktiken behövs sannolikt också justitiekanslerns (riksåklagaren) anvisningar för att reda ut detaljer.

Åklagarens uppgifter. Åklagarens uppgifter är kanske de som ändras mest till följd av straffprocessreformen. Åklagaren deltar mer än tidigare i förundersökningen. Ett brottmål blir i regel anhängigt genom den stämningsansökan som åklagaren lämnar in till domstolen och åklagaren är den som skall driva åtalet vid rättegången. En koncentrerad behandling kräver omsorgsfull förberedelse och bland annat noggrann planering av bevisningen. Vid rättegången skall åklagaren genom att aktivt ställa frågor se till att alla omständigheter av betydelse som vittnet berättat om under förundersökningen kommer fram också vid rättegången och att det övriga bevismaterialet blir individuellt framlagt och diskuterat.

Åklagarnas arbetsbörda väntas växa betydligt genom reformen. Efter det propositionen gavs har åklagarväsendets förutsättningar att klara av de nya uppgifterna förbättrats. Sedan den länge beredda lokalförvaltningsreformen (eller häradsreformen) blivit verklighet den 1 december 1996 har vårt land fått heltidsanställda åklagare. Åklagarväsendets högsta ledning överförs med stöd av lagstiftningen om reglering av det högsta åklagarväsendet den 1 december 1997 från justitiekanslern till den nya riksåklagaren och hans ämbetsverk.

Genom dessa övergripande reformer av åklagarväsendet har åklagarnas resurser i viss mån förstärkts. Praxis får utvisa om åklagarnas resur-

ser kommer att vara tillräckliga för att sköta det arbete, som dels straffprocessen, dels den kommande revideringen av hovrättsförfarandet för med sig för dem. Resursernas tillräcklighet måste noggrant följas ända från början så att inte reformen kärvar till sig på grund av bristande åklagarresurser. Resurserna måste vara sådana att åklagarnas arbetssätt kan utvecklas så att ett åklagarpar eller en åklagargrupp kan användas i de största målen.

Domaren

Domstolen och framför allt dess ordförande skall för det första sköta den *formella processledningen*, dvs. de åtgärder som reglerar rättegångsförfarandets yttre gång. Till dessa åtgärder hör att bestämma tiden och platsen för behandlingen av målet, att inleda och avsluta behandlingen, att fastställa i vilken ordning parternas yrkanden och påståenden skall behandlas, att sammanföra mål, dvs. genomföra kumulering, och att skilja åt mål. Rättens ordförande skall vidare ge ordet vid sammanträdena åt parterna och vittnena samt åt andra som uppträder i målet. Till den formella processledningen räknas också den disciplinära makt som tillkommer domstolen, bland annat att bestämma om straff för brott mot god rättegångsordning.

Det grundläggande stadgandet om *den materiella processledningen*, dvs. domstolens uppgifter för att reda ut ärendet som behandlas, ingår i 6 kap. 5 § lagen om rättegång i brottmål. Enligt det skall domstolen övervaka att målet blir riktigt behandlat.

När åklagaren är skyldig att leda det åtal han driver i bevis, har domstolen bättre möjligheter att koncentrera sig på att ta emot bevisningen och urskilja de omständigheter som är viktiga för avgörandet. Till följd av principen om gynnande av försvaret skall domstolen i brottmål begränsa sig till att närmast kontrollera att allt det material som sannolikt kommer att vara till fördel för den anklagade läggs fram under processen. Det är ju allmänna åklagarens uppgift att skaffa fram material som stöder åtalet. Svaranden får inte bibringas den uppfattningen att han har både åklagaren och rättens ordförande emot sig. Ordförandens roll går ju ut på att rättegången inte bara är opartisk utan också ser ut att vara det. För att garantera ett materiellt sett riktigt resultat skall ordföranden emellertid utöva sin rätt och skyldighet att ställa frågor och därigenom reda ut

bristerna och oklarheterna i parternas yttranden. Ordföranden är skyldig att leda processen så att det klart framgår vad parterna vill säga vid rättegången.

Den tilltalade

Försvaret av den brottsmisstänkte. I brottmålsprocessen tillämpas favor defensionis-principen och av detta följer att den som är misstänkt för brottet eller svaranden i ett brottmål oavsett förmögenhet skall ha rätt till ett rättegångsbiträde, alltså en försvarare. Principen framgår bland annat av artikel 14 i Förenta Nationernas konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, artikel 6 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna samt 16 § regeringsformen.

Den som åtalats för ett allvarligt brott behöver en försvarare för att han vid rättegången skall vara jämspelt med sin motpart, dvs. den allmänna åklagaren. Genom att lägga försvaret i sakkunniga händer undviker man vid rättegång i brottmål att en oskyldig döms till straff. Också för domstolen är det motiverat att den åtalade har en försvarare, eftersom detta ger större möjligheter till en mer balanserad rättegång och ett riktigt slutresultat.

Trots favor defensionis-principen tar propositionen över huvud taget inte upp hur försvaret för den åtalade skall ordnas. Propositionen kan följaktligen inte anses vara en avvägd redogörelse för ett rättegångsförfarande i brottmål enligt europeiska principer.

I stort sett har svarande i brottmål hos oss det väl förspänt när det gäller möjligheten att få en försvarare, menar utskottet. De brottsmisstänkta som beviljas fri rättegång får i regel också ett rättegångsbiträde avlönat med statens medel. De som ingen möjlighet har till fri rättegång har ansetts vara så förmögna att de själva kan avlöna sitt biträde.

Alla de brottsmisstänkta som inte kan beviljas fri rättegång har emellertid inte råd att skaffa ett tillräckligt kvalificerat rättegångsbiträde. Detta är ett missförhållande som antar allt större proportioner ju allvarligare brott det är fråga om. Det är därför viktigt att de som misstänks för brott oavsett förmögenhet tillförsäkras möjligheten till en försvarare.

Ett förslag till lag om offentligt försvar eller över huvud taget försvar i brottmål har ingått i ett flertal totalrevideringar av domstols- och rättegångslagstiftningen under detta århundrade.

Utöver dessa lämnade regeringen 1964 till riksdagen en proposition med förslag till lagstiftning om offentligt försvar för åtalad (RP 9/1964 rd). Propositionen drogs dock tillbaka på grund av trängd statsekonomi.

Riksdagen förutsatte i sitt svar på regeringens proposition med förslag till lagstiftning om förundersökning och tvångsmedel i brottmål (RP 14/1985 rd) att regeringen med det snaraste lämnar en proposition till riksdagen med förslag till lag om bland annat anordnande av offentligt försvar, som kan träda i kraft samtidigt som förundersökningslagen och tvångsmedelslagen. En sådan proposition har aldrig lämnats.

Utskottet anser det absolut nödvändigt att försvaret för dem som misstänks för brott äntligen ordnas på ett adekvat sätt i samband med revisionen av rättegångsförfarandet i brottmål. Statsekonomin påverkas inte alltför mycket av att offentligt försvar introduceras men däremot har detta en synnerligen stor principiell betydelse om Finland vill vara en rättsstat.

För närvarande pågår arbetet på att revidera bestämmelserna om fri rättegång och allmän rättshjälp. Reformen går ut på att bestämmelserna sammanförs i en lag om offentliga rättshjälps-tjänster och skötseln av de offentliga rättshjälps-tjänsterna flyttas över från kommunerna till staten i mitten av 1998. Eftersom den nya ordningen med offentliga rättshjälps-tjänster är samman-kopplad med systemet med offentligt försvar föreslår utskottet inte nu att bestämmelserna i fråga skall tas med i lagförslaget.

Däremot *förutsätter utskottet* att bestämmelserna om offentligt försvar skrivs in i lagen samtidigt som lagarna om fri rättegång och allmän rättshjälp revideras. En proposition om detta skall lämnas till riksdagen så att bestämmelserna om offentligt försvar träder i kraft senast i början av 1999.

Ersättning av rättegångskostnaderna för fri-kända. Enligt gällande lag kan svaranden inte få ersättning för sina rättegångskostnader om åtalet mot honom förkastas i ett brottmål där åtalet väckts av allmänna åklagaren. Detta är ett gravt missförhållande som propositionen inte undan-röjer.

Till statens grundläggande uppgifter hör att upprätthålla en rättsordning som garanterar dem som omfattas av dess jurisdiktion ett så likvärdigt skydd mot rättskränkningar som möjligt och ef-

fektiva instrument, också rättsliga, att realisera sina säkerhetsförväntningar.

När staten utövar domsrätt — fastställer det som i enskilda fall bör anses riktigt och vid behov tvångsgenomför det — får den inte hemfalla åt godtycke. Som godtycke betraktas också oavsiktliga fel i tjänsteverksamheten som beror på exempelvis en ojämn kompetens, färdighet, utbildning eller erfarenhet hos myndigheterna.

Ett karakteristiskt drag i domsrätten är att den inkluderar risker. Redan det faktum att åtals- och domströskeln i en brottmålsprocess är olika höga kan i värsta fall leda till att någon kan bli föremål för ett straffyrkande som domstolen senare förkastar eller som annars konstateras vara ogrundat. Detta ingår i en rättsstats innersta väsen precis som det att en skyldig kan gå lös. Detta är priset man får betala för att oskyldiga inte döms.

För att riskerna skall kunna minimeras och spridas så rättvist som möjligt krävs det att risktagningen, dvs. de skador som tjänsteverksamheten gett upphov till ersätts och att den som lidit skadan så vitt möjligt återfår den ställning han haft före skadan. Detta krav spelar en central roll inte bara med hänsyn till en trovärdig rättvisa och säkerhet, med andra ord de legitima förutsättningarna för maktutövning, utan inrangeras också bland de i västvärlden vedertagna principerna om särskilda rättsskyddsgarantier. De internationella fördrag som binder Finland lyfter på denna punkt fram den så kallade skuldlöshetspresumtionen och kraven på en rättvis rättegång (fair trial), av de sistnämnda framför allt kravet på jämlikhet för parterna ("equality of arms") vid rättegång.

Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna kommer inte med ett absolut krav på att den som frikänts skall få sina utgifter ersatta, men åtminstone i de nordiska demokratierna betraktas detta som ett villkor för rättvis rättegång av en bred allmän opinion, som bland annat stödjer sig på bestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna.

Den linje regeringen stannat för i propositionen är inkonsekvent med avseende på våra övriga bestämmelser om rättegångskostnader:

- i tvistemål är parterna jämställda när det gäller ersättning för rättegångskostnader,

- i den nya förvaltningsprocesslagen ingår en bestämmelse om att en part i ett förvaltnings-tvistemål efter prövning kan få ersättning från staten om staten förlorar målet, men

- i rättegångar i brottmål föreslås inte att dessa principer skall följas.

Även om rättegångarna i civilmål och brottmål skiljer sig från varandra är det ingen anledning till att kostnaderna skall regleras på olika sätt. Tvärtom talar vägande skäl för att den som ogrundat blivit åtalad för brott skall få sina rättegångskostnader ersatta till skäligt belopp.

Lagutskottet förutsatte senast 1993 att stadgandena i 21 kap. rättegångsbalken om rättegångskostnader i brottmål snarast möjligt kompletteras bland annat med ett stadgande om att den åtalade är berättigad till ersättning för sina rättegångskostnader av statens medel då ett åtal mot honom har förkastats.

— Målsäganden är inte bunden till åklagarens uppfattning om brottets art, utan har rätt att för domstolen framlägga sin egen åsikt om den brottsliga gärningens karaktär. Någon proposition har inte lämnats och orsaken härtil har uppgivits vara statsekonomisk.

I en promemoria till utskottet med anledning av den nu aktuella propositionen anser justitiedepartementet frågan vara riktig i princip men meddelar samtidigt att statsekonomin inte medger en revision av detta slag. Utskottet för sin del menar att detta bör vara möjligt också i praktiken i synnerhet som effekterna på statsekonomin är minimala. Utskottsbehandlingen har gett vid handen att kostnaderna blir mycket mindre än man kalkylerade med under den tidigare förberedelserundan.

Utskottet anser det absolut nödvändigt att straffprocessreformen kompletteras så att om allmänna åklagarens åtal mot en svarande i ett brottmål förkastas eller avvisas eller läggs ned, kan svaranden få en skälig ersättning för sina rättegångskostnader av statens medel. Rätt till ersättning föreligger dock inte om den åtalade genom att vilseleda förundersökningen eller annars uppsåtligt har gett anledning till att åtal väckts. Den åtalade bör inte heller få rätt till ersättning när det visats att han gjort sig skyldig till brottet men åtalet preskriberats och därmed förkastats.

Bestämmelserna om denna fråga bör enligt utskottet beredas omsorgsfullt så att intrång inte görs på skuldlöshetspresumtionen men samtidigt så att bestämmelserna inte missbrukas. Bestämmelserna är till karaktären sådana att de gärna kan tas upp i samband med revideringen av de offentliga rättshjälptjänsterna och därför föreslår utskottet inte nu att de skall fogas till lagen.

Däremot *förutsätter utskottet* att bestämmelserna om kostnadsersättning till

frikända föreläggas riksdagen för godkännande samtidigt med totalrevisionen av de offentliga rättshjälptjänsterna och arrangemanget med offentligt försvar. Också bestämmelserna om kostnadsersättning till frikända bör träda i kraft senast i början av 1999.

Målsäganden

Regeringen föreslår betydande ändringar i målsägandens ställning vid rättegång i brottmål. Den nuvarande primära åtalsrätten ändras i överensstämmelse med allmän europeisk praxis till sekundär åtalsrätt. Åklagaren förpliktas enligt nordisk modell att i domstol tydligt yrka på skadestånd för målsäganden och målsäganden har oavsett sin förmögenhet rätt att bistås av ett målsägandebiträde vid vålds- och sexualbrott och att vid behov få hjälp av en stödperson.

Reformerna syftar dels till att förbättra målsägandens rättssäkerhet, dels till att främja en koncentration av rättegången. En del av de sakkunniga har ansett reformerna vara positiva, medan andra har menat att bestämmelserna i själva verket motverkar sig själva. De som företräder den sistnämnda uppfattningen menar också att reformen inte garanterar målsäganden möjligheter att följa handläggningen av sitt mål i rätten.

Utskottet anser att de sakkunnigas betänkligheter till största delen beror på en missuppfattning och att den åtminstone delvis beror på att motiveringen är så allmänt hållen och paragraferna har en vilseledande formulering. På grund av kritiken framhåller utskottet följande:

— Målsägandens sekundära åtalsrätt inskränks inte genom någon som helst bestämmelse. Följaktligen har målsäganden alltid rätt att väcka åtal efter att han fått ett avvisande utslag av åklagaren på sitt åtalsyrkande. Dessutom har målsäganden med stöd av 93 § 2 mom. regeringsformen primär åtalsrätt vid tjänsteförbrytelser.

— Målsäganden är inte bunden vid åklagarens uppfattning om vilken typ av brott det är fråga om utan han har rätt att framföra sin egen åsikt i domstol om den brottsliga gärningens karaktär.

— Målsäganden kallas alltid till rättegång när åklagaren inte är målsägandens ombud och alltid när målsäganden behöver höras för bevisningen. På dessa två vägar kallas alla de målsägande till rätten vars närvaro är nödvändig för att utreda den materiella sanningen. När åklaga-

ren är målsägandens ombud har målsäganden rätt att hos åklagaren eller domstolen informera sig om hur målet avancerar. Utskottet menar att det inte är nödvändigt att målsäganden kallas till rätten när åklagaren representerar en målsägande som det inte anses vara nödvändigt att höra personligen. Målsäganden måste också ha rätt att ställa sig utanför målet, om han vill.

Med stöd av erhållen utredning finner utskottet denna omstrukturerings av målsägandens ställning motiverad. Samtidigt framhåller utskottet dock att flera bestämmelser bör preciseras för att sakernas faktiska förhållande tydligare skall framgå av dem. Utskottets förslag till ändringar preciseras nedan i detaljmotiveringen.

Utskottet har noterat att propositionen inte särskilt beaktar situationer där små barn hörs i rätten i egenskap av målsägande. I sådana fall gäller det ofta allvarliga sexualbrott som kan vara uppskakande för ett barn. Utskottet finner det nödvändigt att domstolen i dessa fall är noga med att se till barnets bästa och alltid, om det behövs, utnyttjar rätten att utse en stödperson att bistå barnet. Vidare finner utskottet det nödvändigt att det utreds om utfrågningen av ett barn med hänsyn till bestämmelserna om mänskliga rättigheter kan ordnas på något annat sätt än inför domstol, till exempel i samband med förundersökningen och med hjälp av videoteknik.

Vittnen

När det gäller förhör av vittnen lyfts de bestämmelser i propositionen särskilt fram som avser att säkerställa muntlig bevisning och den svarandes rätt att förhöra ett vittne. Vidare föreslås att uppgifter om vittnena och deras adresser skall framgå av stämningsansökan.

Däremot tar regeringen inte alls upp de omständigheter som kunde medverka till att vittnen är mer villiga att vittna vid förundersökningar och i rätten.

I praktiken har det blivit svårare att få vittnen att infinna sig i rätten på grund av eftersläpningarna i vittnesarvodena och framför allt också på grund av hotelserna på senare tid mot vittnen och vittnenas rädsla för hämndaktioner. Följaktligen försvåras förundersökningsmyndigheternas, åklagarnas och domstolarnas arbete och möjligheter att få fram sanningen.

Utskottet vill fästa allvarlig uppmärksamhet vid eftersläpningarna i vittnesarvodena. Bestämmelserna om beloppet på vittnesarvodena är från 1973. Att arvoden är så små leder till att vittnena

själva ofta åsamkas direkta kostnader när de hörs. Utskottet finner det nödvändigt att vittnesarvodena höjs så att åtminstone vittnenas faktiska kostnader vid förundersökning och rättegång ersätts fullt ut.

Med tanke på vittnesskyddet föreslår utskottet nedan ändringar i förslaget till vilka uppgifter som behövs för att ett vittne skall kunna nås. Dessa ändringar räcker dock inte till för ett betydande vittnesskydd utan det behövs helt ny lagstiftning.

EU-rådet antog den 23 november 1995 en resolution om skydd för vittnen mot organiserad brottslighet. Resolutionen uppmanar medlemsstaterna att bland annat garantera relevant skydd för vittnen. Justitieministeriet har meddelat att beredningen av ny lagstiftning om skydd för vittnen och andra som hörs vid rättegång inleds i år. Projektet är viktigt och brådskande, menar utskottet.

Rättegångens förlopp och domstolens avgörande

En rättegång kan delas upp i beredningsfasen och huvudförhandlingen som i sin tur delas upp i dels den egentliga behandlingen för att utreda målet, dels i avgörandet av målet. Utskottet granskar båda dessa delområden för sig.

Förberedelse

Om rättegången skall kunna koncentreras måste målet förberedas väl. I vanliga mål räcker förundersökning, stämningsansökan, stämning och svaromål till som underlag för rättegången. För förberedelse av svårare mål finns det bestämmelser om muntlig förberedelse. I praktiken betyder dessa sannolikt förhandlingar under ledning av ordföranden, där processens gång planeras.

Muntlig förberedelse kan dock inte alltid anses räcka till i de allra svåraste och mest omfattande målen. Det finns emellertid inga lagregler för situationer när förberedelsen måste fortsätta skriftligen. För att fakta skall kunna erkännas och bestämmelserna bli mer flexibla föreslår utskottet nedan att paragraferna kompletteras med en passus om att skriftlig förberedelse också är tillåten.

De föreslagna bestämmelserna om förberedelse innehåller enligt utskottets åsikt också andra punkter som bör preciseras. För deras del hänvisar utskottet till detaljmotiveringen nedan.

Huvudförhandling

Huvudförhandlingens gång. Vid huvudförhandlingen handläggs målet i domstol i ett sammanhang och muntligen. Om handläggningen inte kan genomföras på en dag kan sammanträdet avbrytas och fortsättas, om det är möjligt, under på varandra följande dagar. Målet måste dock behandlas under minst tre vardagar under en vecka.

Huvudförhandlingens förlopp kan delas upp på följande faser:

- Först framställer åklagaren och målsäganden i korthet sina yrkanden och grunderna för dem,

- därefter meddelar svaranden i korthet hur han ställer sig till yrkandena och motiverar sin ståndpunkt,

- därefter motiverar parterna närmare sin ståndpunkt,

- nästa steg är bevisupptagning och

- avslutningsvis slutför parterna sin talan.

Utskottet finner det viktigt att processen leds på bästa möjliga sätt för att huvudförhandlingen skall avancera och alla kan vara klara över vilken fas som pågår. Vidare är det domstolens sak att se till att slutpläderingen också innefattar en diskussion om eventuella påföljder och hur påföljderna lämpar sig för den svarande.

Möjlighet att avbryta huvudförhandling. Reformen omfattar ett flertal bestämmelser som medger flexibla förfaranden utifrån målets karaktär. Den viktigaste av dessa bestämmelser ingår i 5 kap. 19 § lagen om rättegång i brottmål. Paragrafen avser att möjliggöra att målen delas upp i lämpliga och överskådliga avsnitt. Sakkunnigutlåtandena visar dock att bestämmelsen inte har uppfattats på detta sätt, eftersom den numera friktionsfritt samordnas med 7 kap. strafflagen om gemensamt straff. En utredning har visat att bestämmelsen inte breddades på det sätt som den nya koncentrerade huvudförhandlingen kräver när den flyttades över från rättegångsbalken till lagen om rättegång i brottmål. Bestämmelsen har heller inte i tillräckligt hög grad kopplats samman med bestämmelserna om när en huvudförhandling får inledas. Nedan föreslår utskottet preciseringar på dessa punkter.

Lagutskottets betänkande om regeringens proposition med förslag till lag om ändring av 7 kap. strafflagen (LaUB 8/1997 rd — RP 48/1997 rd) blev klart kort före detta betänkande. Utskottet förordar regeringens förslag att slopa efterkonkurrens.

Utskottet anser att dessa åtgärder bör bidra till tillräcklig flexibilitet vid handläggningen av mål av olika typer.

Ändring av åtal och åtalsbundenhet. Lagen om rättegång i brottmål har ett förbud mot ändring av åtal (5 kap. 18 §). Förbudet mildras dock genom bestämmelserna i 1 och 2 mom.

Enligt 1 mom. kan domstolen dock på vissa villkor under behandlingen tillåta att åklagaren utvidgar sitt åtal till att också omfatta andra gärningar. Med gärning avses här en händelse som beskrivs av åklagaren i kombination med ett yrkande på straff. Det gäller situationer där det i och för sig behövs en ny stämningsansökan för att ett nytt straffyrkande skall kunna framställas och fall då samma personer påstås ha begått andra brottsliga gärningar än den som ursprungligen avsågs i åtalet. Med tanke på en koncentrerad handläggning av målet och utdömningen av ett gemensamt fängelsestraff vore det lämpligast att nya åtal kunde framföras i samband med behandlingen av de ursprungliga åtalen utan särskild stämning. Det är domstolens sak att pröva om straffyrkandet för den nya gärningen kan behandlas vid samma, redan pågående rättegång eller om det vore lämpligast att behandla målet vid en ny rättegång. Till exempel bevisningssynpunkter talar för en enda behandling medan separata behandlingar kan vara den bästa lösningen om processen redan avancerat och eventuellt måste skjutas upp på grund av det nya målet.

Förbudet mot ändring av åtal syftar till att förbättra möjligheterna till koncentrerad behandling och till att tillförsäkra den svarande möjligheter att försvara sig. Den bristande möjligheten att ändra åtal betyder inte att åtal inte kan väckas utan att det i så fall måste väckas ett nytt åtal.

I 2 mom. föreskrivs på vilka villkor ett åtal kan ändras utan samtycke av domstolen. Bestämmelsen anknyter nära till bestämmelsen om åtalsbundenhet i 11 kap. 3 § och till rättskraftsdimensionen inom dom i brottmål. Enligt 11 kap. 3 § får domstolen bara döma för den gärning som straffyrkandet gäller. Följaktligen är domstolen bunden av den beskrivning av händelsernas gång som ingår i åtalet. Ett avgörande i brottmål vinner också rättskraft beträffande gärningen, det vill säga den händelse som åtalet och avgörandet bygger på, sedan det har vunnit laga kraft. Det betyder att en och samma gärning inte kan undersökas en gång till av domstol. Det är därför viktigt att domstolen kan undersöka brottet när

åtal har väckts i den omfattning som brottet med fog kan misstänkas ha haft.

Till de nya omständigheter som enligt lagrummet får åberopas till stöd för åtalet hör saker som beskriver en gärning, en handling eller en underlåtenhet i det ursprungliga åtalet i ett straffrättsligt sett viktigt hänseende. En inskränkning är dock att de nya omständigheterna inte får ändra det ursprungliga gärningssättet eller gärningens uttrycksform så mycket att det är fråga om en annan typ av verksamhet eller underlåtenhet.

Nya omständigheter får också anföras vid huvudförhandlingen i den domstol som handlägger målet i första instans. Om en omständighet har kommit fram först när domstolen i första instans har utfärdat sin dom kan nya omständigheter fortfarande åberopas vid ändringssökande inom ramen för bestämmelsen om ändringssökande (25 kap. 14 § rättegångsbalken).

Utskottet har framhållit att bestämmelserna om ändring av åtal (5 kap. 18 § 2 mom. och 7 kap. 23 § lagen om ändring i brottmål) bör ändras. Den vilseledande sista satsen "om detta inte innebär att saken blir en annan" bör strykas. Ett åtal grundar sig alltid på en enskild brottslig gärning medan mål också kan förstås som de sammantagna straffyrkanden och andra yrkanden som behandlas vid en rättegång.

Målsäganden har samma rätt att ändra ett åtal som åklagaren. Denna omständighet sägs inte tillräckligt klart ut i motiveringen till propositionen och har lett till en del missförstånd. Utskottet föreslår därför att bestämmelsen (5 kap. 18 § lagen om rättegång i brottmål) kompletteras med ett nytt moment om att paragrafen inte bara gäller åklagarens åtal utan också straffyrkanden som målsäganden framför i samband med handläggningen av åtalet.

Syftet med åtalsbundenheten (11 kap. 3 § lagen om rättegång i brottmål) är att säkerställa att den svarande får möjligheter att försvara sig. Domstolen får inte överraska den svarande med en dom som gäller någon annan gärning än den som ingår i straffyrkandet.

Den rättsliga prövningsrätten tillkommer domstolarna. Parternas bedömningar av vilket brottsrekvisit en gärning uppfyller är inte bindande för domstolarna. Rättspraxis föreskriver dock att domstolen skall informera parterna om sin avvikande tolkning innan den avgör målet.

Bestämmelserna har kritiserats för att inte ge tillräckligt tydliga anvisningar för rättegångar. Det existerar dock en viss vedertagen rättspraxis. Att skriva in bestämmelser som täcker alla situa-

tioner är praktiskt omöjligt och avsikten är inte att ändra på praxis. Beträffande åtalsbundenheten och skyldigheten att informera finns det fem avgöranden av högsta domstolen som tjänar som rättesnören (HD 1992:73, HD 1993:164, HD 1994:64, HD 1993:98 och HD 1996:16).

Avgörandena visar att domstolarna inte är bundna vid brottsrubriceringen eller det lagrum med stöd av vilket straffyrkandet har framförts. Det framgår också att samrådsprincipen kräver att den svarande ges möjlighet att försvara sig om domstolen avser att döma något annat än det som yrkas.

Vittnesutsagor. I syfte att säkerställa en muntlig förhandling understryker bestämmelserna särskilt att vittnen måste förhöras i rätten. Vittnen måste först utan avbrott få berätta vad de vet. Vittnesförhöret får inte ersättas med ett förundersökningsprotokollet läses upp. Utsagor vid förundersökningen får bara läggas fram om ett vittne inte kan förhöras på nytt eller om ett vittne i hög grad avviker från sin tidigare berättelse. För att ett vittnesförhör skall utfalla väl måste förhöret planeras i förväg så att varje bevisstema tas upp för sig. På så sätt är det lättare att följa målet och göra anteckningar än när berättelsen svävar ut och hoppar från ett tema till ett annat.

Vittnenas berättelser bandas, vilket garanterar autenticitet. Bandningen görs inte huvudsakligen för fullföljdsdomstolen utan för tingsrätten själv och parterna i målet. Tack vare detta kan detaljer senare kontrolleras genom en ny avlysning av banden eller vid en genomläsning av utskriften.

I omfattande och svåra mål där det är omöjligt att komma ihåg alla detaljer efteråt är det nödvändigt att göra utskrifter av banden med stöd av 22 kap. 9 § rättegångsbalken. Utskottet anser att det hör till god processledning att det redan under rättegångens gång vid behov bestäms att behövliga delar av banden skrivs ut, sänds till parterna och bifogas protokollet.

Protokoll och dom

Reformen ändrar också protokollet i brottmål i överensstämmelse med praxis för protokoll vid tvistemål. Protokollet måste nu innefatta huvudpunkterna vid rättegången. En ändring i överensstämmelse med detta i 22 kap. rättegångsbalken görs i lagtekniskt hänseende på ett otydligt sätt genom att mellanrubriken upphävs och paragrafinnehållet därmed utvidgas.

Domen skrivs ut i en separat handling som inte hör ihop med protokollet. Den skall ange slutresultatet och ge en tillräckligt detaljerad bild av vad som försiggick i rätten och vad som domstolen ansåg vara bevisat eller inte bevisat. Under den senaste tidens debatter i den juridiska litteraturen har man med hänvisning till reglerna om de mänskliga rättigheterna speciellt framhållit att motiven spelar en viktig roll för större insyn i rättegångar. Bestämmelserna är tillräckligt tydliga på denna punkt, anser utskottet, förutsatt att de tillämpas rätt i praktiken. Däremot har domarna som de nu ser ut inte den stringenta uppbyggnad som de kunde ha med hänsyn till att en utomstående läsare ur domen bör kunna utläsa rättegångens förlopp och innehållet i ett litet mera omfattande domslut. Därför anser utskottet det nödvändigt att domarnas uppbyggnad ses över. De bör innehålla uppgifter i ordningsföljden handläggningen först, sedan motiv och till sist domslutet på normalspråk, inte i form av ADB-förkortningar. För att domarna skall vara tydliga och enhetliga, vilket underlättar förståelsen,

förutsätter utskottet att domarna får en standardutformning och att det tas fram mallar för olika typer av domar för domstolarna, redan innan lagstiftningen träder i kraft.

Lagen har bestämmelser om hur domar avkunnas. När en dom är lång och inte kan avkunnas i sin helhet är det, enligt utskottet, lämpligt att domstolen beroende på situationen överväger om den först kunde avkunna avgörandet och sedan övergå till motiven eller om situationen i sessionssalen kräver det motsatta förfarandet. Om en dom inte kan avkunnas genast utan det behövs tid för att utforma den tillåter paragrafen att domen meddelas i domstolens kansli inom en viss tid. Utskottet anser det inte vara motiverat att paragrafen skiljer sig från domar i tvistemål på denna punkt utan föreslår nedan en samordning av bestämmelserna.

Kravet på tvåspråkighet

Med stöd av regeringsformen och språklagstiftningen måste parterna garanteras möjlighet att få rättegång på båda nationalspråken. Samtidigt är det viktigt att se till att övriga parter förstår diskussionerna. Kraven har fått större relevans dels genom underrätsreformen som gav nämndemännen individuell rösträtt, dels på grund av reformen av de grundläggande fri- och

rättigheterna. Kravet på tvåspråkighet understryks ytterligare när muntlig, koncentrerad och omedelbar rättegång kommer att tillämpas i brottmål.

Utskottet understryker att domstolarna är skyldiga att se till att både ledamöterna i domstolen och parterna i processen har möjligheter att följa rättegångens förlopp.

Rättegångsbestämmelserna och lagsystematiken

Reformen genomförs med hjälp av en särskild lag om rättegång i brottmål och genom ändringar i rättegångsbalken. Det har ansetts att det ger en tydligare reglering av de viktigaste delarna av rättegångar i brottmål, om det införs en separat lag än om bestämmelserna tas in i rättegångsbalken. De bestämmelser som är gemensamma för rättegångar i tvistemål och brottmål ingår alltså i rättegångsbalken.

Regeringens lagteknik, att ändra bestämmelser om tvistemål i rättegångsbalken till gemensamma bestämmelser för tvistemål och brottmål, bl.a. genom strykning av mellanrubriker, har medfört en del svårigheter. Under utskottsbehandlingen kom det fram att inte på långt när alla förstår de gemensamma bestämmelserna i rättegångsbalken, åtminstone inte om de läser propositionen. Utskottet finner det nödvändigt att en uppdaterad författningstext av hela rättegångsbalken så snart som möjligt sammanställs och redigeras för dem som arbetar med jurisdiktion.

När det föreslogs en särskild lag var utgångspunkten att bestämmelserna om rättegångsförfarandet i nästa steg av rättegångsreformen skulle delas upp i klara och tydliga avsnitt om rättegångsförfarandet vid tvistemål och rättegångsförfarandet vid brottmål och dessutom innehålla en regelsamling med de gemensamma bestämmelserna. Detta överensstämmer med regleringen av rättegångsförfarandet i de flesta andra länder ute i Europa.

Redan i betänkandet (LaUB 16/1990 rd) om en revision av rättegångsförfarandet i tvistemål påpekade utskottet att delreformerna har lett till att det brister i den logiska systematiken i rättegångsbalkens kapitel. Vidare påpekade utskottet att underrätsreformen i fortsättningen bör beredas med hänsyn till denna sida av saken så att till exempel varje bestämmelsekomplex sammanställs till egna avsnitt. Utskottet framhöll också att klara och systematiska lagar bidrar till en enhetlig och säker lagskipning och rättsvård.

För att den plan på en fortsatt reform av rättegångsförfarandet som ingår i propositionen inte bara skall förbli en plan

föreslår utskottet att nästa steg av rättegångsreformen bör innefatta en systematisk kodifiering av rättegångsbestämmelserna.

Utbildning och reformens ikraftträdande

Om reformen skall utfalla väl måste dels förundersökningsmyndigheterna, dels åklagar-, underdomar- och advokatkåren få utbildning i dessa frågor. Enligt uppgifter till utskottet är utbildningsplanerna långt hunna och kräver bara en sista finslipning när riksdagen har antagit lagarna.

Lagen kan inte träda i kraft vid ingången av 1997 som var regeringens ursprungliga plan. Utskottet har den uppfattningen att lagarna inte heller kan sättas i kraft den 1 september 1997 som det var meningen i planerna från vårsessionen. Det behövs ungefär en månad till för förberedelserna och utskottet anser att den 1 oktober 1997 är en lämplig tidpunkt.

Uppföljning

Reformen syftar till ändringar i domstolspraxis för att rättegångar i brottmål skall kunna vara muntliga, koncentrerade och omedelbara. Ett annat mål är att rättegångarna skall ge materiellt sett riktiga slutresultat och att förfarandet är så flexibelt att mindre mål snabbt avklaras och stora mål kan handläggas grundligt men processekonomiskt sett ändamålsenligt.

I princip råder det enighet om hur målen skall nås. Bestämmelserna innehåller dock flera detaljer som det rätt divergerande åsikter om och som på goda grunder hade kunnat lösas också på annat sätt.

Det går inte med säkerhet att förutspå hur reformen kommer att fungera i praktiken. Därför är det viktigt att det följs upp hur reformen kommer i gång och verkställs. Vidare är det angeläget att det omedelbart vidtas åtgärder för att ändra bestämmelserna om detta visar sig vara nödvändigt.

Rättspolitiska forskningsinstitutet har på uppdrag av justitieministeriet undersökt hur rättegångsförfarandet fungerar i tvistemål. Utskottet anser att studien lämpligen också kunde utsträckas till rättegångar i brottmål.

Detaljmotivering

1. Lag om rättegång i brottmål

1 kap. Om åtalsrätt

1 kap. 4 §. I 2 mom. ingår bestämmelser om en omyndigs rätt att själv begära att åtal skall väckas för ett brott. Utskottet föreslår att språkdräkten ses över.

1 kap. 8 §. Enligt 2 punkten får allmänna åklagaren under vissa förutsättningar besluta om åtal eftergift när brottet inte på grund av vad som bestäms om sammanträffande av brott väsentligt skulle inverka på det totala straffet.

Utskottet föreslår en terminologisk revidering som innebär att begreppet "sammanträffande av brott" ersätts med "bestämmande av gemensamt straff", som överensstämmer med de nyaste straffrättsliga bestämmelserna. Dessutom skall verkningarna av de nya bestämmelserna i 7 kap. strafflagen beaktas (LaUB 8/1997 rd — RP 48/1997 rd).

1 kap. 9 §. I 1 mom. regleras hur beslutet om åtal eftergift skall delges parterna.

När allmänna åklagaren har beslutat att inte väcka åtal för ett brott har en målsägande rätt att själv väcka åtal. För att målsäganden skall ha en reell möjlighet att använda sig av sin sekundära åtalsrätt bör han få tillgång till beslutet om åtals eftergift i god tid innan åtalsrätten preskriberas. Utskottet föreslår därför en ändring i 1 mom. som går ut på att beslutet skall fattas och delges i så god tid att målsäganden har tillräckligt med tid att bereda och väcka åtalet.

1 kap. 14 §. I paragrafen ingår grundreglerna för målsägandens sekundära åtalsrätt.

Utskottet framhåller som ett komplement till motiveringen till paragrafen att målsägandens sekundära åtalsrätt inte begränsas genom någon bestämmelse. Följaktligen har målsäganden alltid rätt, så snart han av åklagaren fått avslag på sin åtalsbegäran, att väcka åtal.

En målsägande har med stöd av regeringsformen primär åtalsrätt i fråga om tjänstebrott. Utskottet föreslår att 1 mom. för klarhetens skull skall kompletteras med en hänvisning till 93 § 2 mom. regeringsformen.

1 kap. 17 §. I paragrafen ingår bestämmelser om vem som har rätt att utöva åtalsrätt för någon som avlidit till följd av ett brott.

I bestämmelserna har inte beaktats att den avlidnes efterlevande make eller barn kan vara åtalade i målet. Utskottet föreslår en komplette-

ring av 1 mom. som innebär att andra nära anhöriga inte fräntas sin åtalsrätt även om en nära anhörig är åtalad.

2 kap. Om målsägandebiträde

2 kap. 4, 5 och 9 §. I paragraferna ingår bestämmelser om hur ett målsägandebiträde förordnas.

I lagberedningsfasen har det ansetts att när rätten att få ett biträde inte grundar sig på att målsäganden är medellös, är det klarare att ta in uttömmande bestämmelser i lagen och inte hänvisa till bestämmelserna om fri rättegång. Sak-kunniga som utskottet hört har menat att syftet inte har uppnåtts. Därför föreslår utskottet att i 4 § tas in en hänvisning till lagen om fri rättegång, att 5 § stryks och att 9 § preciseras med en hänvisning till 15 kap. rättegångsbalken och lagen om fri rättegång.

Den föreslagna strykningen av 5 § påverkar numreringen av de efterföljande paragraferna i kapitlet.

3 kap. Om privaträttsligt anspråk

3 kap. 9 §. Allmänna åklagaren är enligt paragrafen skyldig att på målsägandens begäran i samband med åtalet även föra målsägandens talan beträffande dennes privaträttsliga anspråk på grund av brottet. Regleringen är ny i Finland men är i bruk i de övriga nordiska länderna.

Åklagareexperterna har i sina utlåtanden inte ansett bestämmelsen motiverad eller tillräckligt tydlig.

Propositionen syftar till att göra det lättare för brottsoffret och förenkla rättegången i de fall då målsägandens anspråk är klara och tydliga. Motiveringarna till stöd för systemet är enligt utskottet helt övertygande. Utskottet föreslår ändå att paragrafen kompletteras enligt följande:

— i slutet av 1 mom. skrivs in en bestämmelse om att i de fall att åklagaren inte åtar sig att föra målsägandens talan med anledning av hans privaträttsliga anspråk skall han meddela målsäganden detta, och

— till paragrafen fogas ett nytt 3 mom. enligt vilket åklagaren när han söker ändring i avgörandet på ett åtal också skall söka ändring i avgörandet på målsägandens ersättningsanspråk, om avgörandet har berott på avgörandet i åtalsärendet. Åklagaren är skyldig att bevaka målsägandens rätt i besvärinstansen bara i det fall att underrätten helt eller delvis förkastat åtalet varigenom ersättningsanspråket ofrånkomligen förkastats på den grunden.

3 kap. 10 §. I paragrafen redogörs för hur målsäganden skall förfara om han under förundersökningen har uppgett att han själv vill framställa sina privaträttsliga anspråk eller om åklagaren har meddelat att han inte har för avsikt att föra målsägandens talan med anledning av anspråket.

Utskottet föreslår att målsäganden ges större spelrum i 1 mom. så att han inte bara under förundersökningen utan också annars kan meddela åklagaren att han själv vill framställa sina privaträttsliga anspråk.

5 kap. Om väckande av åtal

5 kap. 3 §. I stämningsansökan skall enligt 2 mom. förutom en mängd andra uppgifter också uppges telefonnummer för parterna samt vittnen och andra som skall höras samt den postadress till vilket meddelanden som gäller målet kan sändas.

Med tanke på vittnesskyddet och för att sätta stopp för osakliga kontaktförsök föreslår utskottet att paragraf-texten omformuleras så att telefonnummer och postadress ersätts med uppgifter om hur vederbörande kan nås och att dessa uppgifter inte nödvändigtvis behöver meddelas domstolen i stämningsansökan utan på ett för situationen lämpligt sätt.

Mellanrubrikerna "Stämning som domstolen utfärdar" och "Fortsatt förberedelse". Under utskottsbehandlingen har det påpekats att mellanrubrikerna före 8 och 10 § inte ger någon åskådlig bild av hur bestämmelserna är grupperade.

Utskottet föreslår att mellanrubrikerna slås ihop och att mellanrubriken för 8 § får lydelsen "Stämning som domstolen utfärdar och annan beredning av målet". Detta innebär att mellanrubriken före 10 § faller bort.

5 kap. 8 §. Enligt paragrafen skall svaranden samtidigt delges både stämningen och stämningsansökan.

Bestämmelsen har givits en sådan lydelse att om polisen påträffar en efterlyst person kan det hända att denne inte kan stämmas för att stämningsansökan saknas. Följaktligen kan svaranden fortfarande försöka hålla sig undan stämningsdelgivningen.

Av stämningsbestämmelserna får inte följa att stämning inte är möjlig om en efterlyst person av en händelse påträffas. Utskottet föreslår att paragrafen kompletteras med ett nytt 3 mom. enligt vilket stämning av något särskilt skäl också kan verkställas så att svaranden delges endast stämningen och stämningsansökan därefter

utan dröjsmål sänds till honom per post i vanligt brev.

5 kap. 9 §. I 1 mom. sägs att svaranden i stämningen skall uppmanas att skriftligen eller muntligen avge sitt svaromål med anledning av yrkandena mot honom. Dessutom skall han uppge de bevis som han har för avsikt att lägga fram samt postadress och telefonnummer för vittnen och andra som skall höras.

I likhet med 5 kap. 3 § bör också denna paragraf ändras med hänsyn till vittnesskyddet. Uppställningen är dock en annan i denna paragraf än i 3 § om stämningsansökan. För att en enhetlig linje skall uppnås bör 3 och 9 § ges en likartad struktur även om de inte är identiska, eftersom svaranden endast uppger nya vittnen.

Utskottet föreslår följaktligen att passusen om att uppge uppgifter hur vittnen kan nås stryks i 9 § 1 mom. 3 punkten och att paragrafen kompletteras med ett nytt 3 mom. Därav följer att 3 mom. i propositionen blir 4 mom.

5 kap. 10 §. Lagrummet upptar bestämmelser om muntlig förberedelse i brottmål. Förberedelse sker om detta av särskilda skäl är nödvändigt för att målet vid huvudförhandlingen skall kunna behandlas i ett sammanhang. Vid ett sammanträde där förberedelsen fortsätts muntligen får parterna inte läsa upp eller lämna in rättegångsskrifter eller andra skriftliga utsagor. En part får dock läsa upp sitt yrkande ur en handling samt använda anteckningar till stöd för minnet.

Vissa utfrågade experter har ansett bestämmelserna alltför rigorösa. Experterna har påpekat att det kan uppstå fall där domstolen behöver ett kompletterande uttalande av åklagaren och målsäganden efter det att svaranden givit sitt svaromål. Svaranden bör ges möjlighet att svara på de kompletterande utlåtandena. En fortsatt förberedelse i denna form bör vara möjlig precis på samma sätt som i 7 kap. 10 § 2 mom. som gäller förberedelse av brottmål där målsäganden ensam för talan.

Enligt en tilläggsutredning till utskottet utgör bestämmelserna i propositionen inget hinder för att förberedelsen fortsätter skriftligen så att åklagaren eller svaranden på domstolens begäran lämnar ett skriftligt uttalande om en viss fråga. Ingenting hindrar heller att åklagaren på eget initiativ tillställer domstolen och svaranden en promemoria.

Straffprocessbestämmelserna är över lag mycket detaljerat hållna och därför anser utskottet att möjligheten till skriftlig förberedelse uttryckligen bör nämnas i bestämmelserna. Ut-

skottet föreslår att 10 § kompletteras med ett nytt 2 mom. med samma lydelse som i 7 kap. 10 § 2 mom. Samtidigt vill dock utskottet påpeka att skriftlig förberedelse hör till undantagsfallen. Förfarandet tillgrips bara när åtalet grundar sig på ett omfattande skriftligt förundersökningsmaterial, som muntligt presenterat är svåröverskådligt exempelvis på grund av talrika sifferuppgifter. Främst kommer detta i fråga vid stora ekonomiska brott.

5 kap. 13 §. Enligt 1 mom. skall huvudförhandlingen hållas inom två veckor från att brottmålet blev anhängigt om en svarande under 18 år åtalas för ett allvarligt brott eller om svaranden är häktad eller har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning. Fristen kan enligt 2 mom. förlängas utöver två veckor, om detta är nödvändigt av vissa viktiga orsaker.

Två veckor är enligt expertutlåtanden en alltför kort tid i synnerhet i mål rörande unga personer där svarandena är fler än en.

Huvudregeln är att mål som gäller unga personer enligt konventionen om barnets rättigheter skall behandlas snabbt och alltså inom de föreslagna två veckorna från det stämningsansökan inkom till domstolen, något som enligt utskottet är helt befogat. Vägande praktiska skäl kan dock kräva att tidsfristen förlängs. En sådan orsak kan till exempel vara att åtal mot flera personer behandlas i ett sammanhang för att de åtalade skall kunna höras som vittnen till de andras gärningar. Förberedelserna och planeringen för ett mål av detta slag kräver ofta mer än två veckor. Om bestämmelserna är alltför rigida föreligger faran att tillämpningspraxis fjärrar sig från lagens lydelse. Utskottet föreslår därför att större spelrum ges i 2 mom. genom att som en orsak till förlängning anges gemensam handläggning av åtal.

5 kap. 15 §. Paragrafen handlar om kallelse till sammanträde. Utskottet har i den finska texten strukit orden "julkinen puolustaja", som blivit kvar av misstag. Ändringen påverkar inte den svenska texten.

5 kap. 16 §. I paragrafen anges under hurdant hot svaranden kallas att infinna sig i rätten.

Under utskottsbehandlingen har det framgått att första meningen i 1 mom. ingår i 8 kap. 1 § och är därmed obehövlig i detta sammanhang. I fråga om sakinnehållet hör andra meningen i 1 mom. hemma i 8 kap. Utskottet föreslår att hela 1 mom. stryks.

Om det är uppenbart att svaranden inte kommer att följa uppmaningen, kan domstolen enligt 2 mom. bestämma att han skall hämtas till sam-

manträdet. Också denna bestämmelse är av sådan art att den bör ingå i 8 kap. Utskottet föreslår att också 2 mom. stryks.

Eftersom hela paragrafen utgår, ändras numreringen för de följande paragraferna.

5 kap. 17 (18) §. Paragrafen innehåller bestämmelser om förbud mot ändring av åtal och om undantag från förbudet.

Syftet med bestämmelsen och tolkningen har behandlats i avsnittet "Allmän motivering". Med hänvisning till vad som sägs där konstaterar utskottet att den allra sista passusen i 2 mom. har visat sig vara vilseledande. Utskottet föreslår därför att den stryks.

Eftersom bestämmelsen också är avsedd att gälla straffyrkanden som målsäganden framför i samband med handläggningen av åtalet, föreslår utskottet att ett 3 mom. om denna princip fogas till paragrafen.

5 kap. 18 (19) §. I 1 mom. sägs att ett åtal för flera brott som samma svarande har begått eller för ett brott som har begåtts av flera svarande skall behandlas i ett sammanhang, om det inte anses lämpligare att de behandlas vart för sig. Detsamma gäller skilda brott som påstås ha begåtts av olika svarande, om det för utredningen av målet är till fördel att åtalerna behandlas i ett sammanhang. Enligt 2 mom. får skilda åtal som har upptagits till behandling i ett sammanhang senare skiljas åt. Åtal mot samma svarande får dock skiljas åt endast om det är motiverat med hänsyn till behandlingen av målet.

Det har framgått under utskottsbehandlingen att denna bestämmelse av dem som förberett förslaget avsetts utgöra en garanti för lyckade huvudförhandlingar. Detta syfte har dock inte kunnat utläsas ur paragrafen. Detta torde bero på att gällande 14 kap. 7 a § rättegångsbalken, som tillkommit samtidigt som 7 kap. strafflagen om gemensamt straff, i oförändrad form lyfts över till det nu aktuella lagförslaget.

Den föreslagna bestämmelsen är alltför rigorös för att det nya rättegångsförfarandet i brottmål skall fungera som sig bör. Utskottet anser att i och med att rättegångsförfarandet i brottmål blir koncentrerat bör bestämmelsen som motvikt här till omformuleras så att frågorna kan grupperas utifrån koncentrerade block. Följaktligen föreslår utskottet att uttrycket "skall behandlas" i 1 mom. byts ut mot "behandlas" och att det i 2 mom. bestäms att skilda åtal som har upptagits till behandling i ett sammanhang senare får skiljas åt, om det är motiverat med hänsyn till behandlingen av målet.

Utskottet föreslår också att till paragrafen fogas ett nytt 3 mom. med samma innehåll som i gällande 14 kap. 7 a § 3 mom. rättegångsbalken. På grund av ett misstag har bestämmelsen inte tagits med i lagförslaget. Enligt bestämmelsen, som gäller fastställande av samhällsbot, behandlas straffyrkanden som förs mot en juridisk person och åtal för brott i ett sammanhang.

6 kap. Om huvudförhandling

6 kap. 1—3 §. Enligt 1 § skall domstolen när huvudförhandlingen inleds utreda om målet kan tas upp till slutlig behandling. I 2 § finns bestämmelser om när huvudförhandling inte får inledas och i 3 § bestämmelser om när huvudförhandlingen trots hinder får inledas.

Paragraferna har kritiserats skarpt i expertutlåtandena. Det har påpekats att bestämmelserna byggts upp kring mål med en enda svarande och att de lämpar sig bara för korta huvudförhandlingar. Den simplificerade utgångspunkten är inte acceptabel med hänsyn till att problemen i ett koncentrerat förfarande dyker upp när stora mål kommer till behandling.

Utskottet anser att experternas anmärkningar bör tas ad notam och menar att det av bestämmelserna bör framgå att det kan finnas flera svarande i ett mål. Det är domstolen som innan huvudförhandlingen inleds skall spjälka upp målen i lämpliga bitar som kan tas till huvudförhandling. Om det behövs bör domstolen överväga om åtalerna skall åtskiljas enligt 5 kap. 18 (19) § så att huvudförhandlingen kan ske i ett sammanhang. Utskottet föreslår att 6 kap. 1 § ändras i överensstämmelse härmed.

De viktigaste bestämmelserna genom vilka en koncentrerad behandling kan garanteras är enligt utskottet 5 kap. 18 (19) § och 6 kap. 1 §.

6 kap. 7 §. Paragrafen reglerar tågorordningen under huvudförhandlingen.

Enligt motiveringen till paragrafen skall såväl åklagaren som försvararen under slutpläderingen fästa uppmärksamhet både vid skuldfrågan och det straff som skall dömas ut för brottet. Det är viktigt, menar utskottet, att en diskussion av detta slag efter behov förs separat, eftersom den utgår från den åtalades personliga egenskaper och i allmänhet kan kretsa kring skydd, förminskad tillräknelighet eller vissa påföljders tillämplighet med hänsyn till exempelvis ungdom och oförstånd. Därför föreslår utskottet en komplettering av 1 mom. 6 punkten som innebär att parterna vid behov framlägger sin uppfattning om svarandens skuld och följden av brottet när

de slutför sin talan. "Vid behov" visar att alla parter, exempelvis en målsägande som yrkar på ersättning för skadad egendom, inte har något att säga på denna punkt.

6 kap. 8 §. Domstolen kan enligt denna paragraf, om den anser det lämpligt, besluta att en målsägande som inte har anspråk i målet, inte får vara närvarande vid handläggningen förrän han skall höras för utredningen av målet.

Enligt motiveringen till paragrafen bör ett sådant beslut övervägas noga och över huvud taget användas bara i exceptionella fall. Med hänsyn till bestämmelsens syfte är bestämningen "anser det lämpligt" oförenlig med det som sägs i motiveringen. Utskottet föreslår för den skull att paragrafen skrivs om så att domstolen i syfte att trygga en spontan bevisning kan fatta ett sådant beslut för att målsäganden inte skall påverkas av det som annars sägs under rättegången.

6 kap. 9 §. Enligt 1 mom. skall målet vid huvudförhandlingen behandlas i ett sammanhang. I 2 mom. sägs att om huvudförhandlingen inte kan hållas inom en dag, får sammanträdet avbrytas. Sammanträdet skall om möjligt fortsättas under dagar som följer på varandra.

I svåra, omfattande mål kan det behövas ett längre avbrott för att parterna skall hinna bereda sig på slutpläderingen. De bör kunna sortera fakta både i huvudet och till pappers i en vettig och logisk ordning samt eventuellt också skissera upp slutpläderingen i skriftlig form. Parterna bör ges tid att göra allt detta. Utskottet föreslår att paragrafen kompletteras, precis på samma sätt som motsvarande paragraf om förhandling i tvistemål (6 kap. 5 § rättegångsbalken) i tiden kompletterades, med ett nytt 3 mom. om att huvudförhandlingen i ett omfattande eller svårt mål kan avbrytas för högst tre vardagar för att parterna skall kunna förbereda sig för att slutföra sin talan muntligen enligt 7 § 1 mom. 6 punkten.

6 kap. 10 och 11 §. Paragraferna innehåller bestämmelser om uppskjuten huvudförhandling och ny huvudförhandling. Av lagrummen framgår att huvudförhandlingen kan skjutas upp för undersökning av svarandens sinness tillstånd för en längre tid än den annars ovillkorliga gränsen 45 dagar. När huvudförhandlingen skjuts upp skall domstolen samtidigt bestämma när behandlingen av målet fortsätter.

Riksdagens justitieombudsman har påtalat en oenhetlig rättspraxis när det gäller sättet att meddela att behandlingen fortsätter efter undersökning av sinness tillståndet.

I det skedet när uppskovsbeslutet fattas kan man inte veta när och hur behandlingen av målet fortsätter. Med tanke på en enhetlig rättspraxis föreslår utskottet att 10 § 3 mom. skall kompletteras med en mening om att domstolen på tjäns tens vägnar skall meddela parterna tidpunkten för den fortsatta behandlingen.

7 kap. Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan

7 kap. 2 §. I paragrafen, som är en parallell paragraf till 5 kap. 3 §, räknas upp vad som skall uppges i stämningsansökan.

Utskottet har ovan föreslagit att 5 kap. 3 § 2 mom. skall ändras med hänsyn till vittnesskyddsaspekter och för att sätta stopp för osakliga kontaktförsök. Utskottet föreslår att samma ändring skall göras i 7 kap. 2 § 2 mom. Samtidigt påpekar utskottet att målsäganden enligt denna paragraf är skyldig att meddela domstolen hur han kan nås.

Mellanrubrikerna "Stämning" och "Fortsatt förberedelse och allmänna stadganden om förberedelse". Utskottet påpekar ovan under 5 kap. att motsvarande mellanrubriker är svåröverskådliga och har föreslagit att de skall ändras.

Utskottet föreslår att också mellanrubrikerna i 7 kap. korrigeras på liknande sätt, dvs. så att mellanrubriken före 6 § får lydelsen "Stämning och annan förberedelse av målet", att mellanrubriken före 9 § stryks och att en ny mellanrubrik "Allmänna bestämmelser om förberedelse" skrivs in före 11 §.

7 kap. 7 §. Paragrafen instruerar hur och när svaranden skall uppmannas att avge sitt svaromål. Paragrafen är en parallell paragraf till 5 kap. 9 §.

Utskottet föreslår att samma ändringar som föreslagits för 5 kap. 9 § görs i denna paragraf för att skydda vittnena. Det innebär strykning av onödiga ord i 1 mom. 3 punkten och ett nytt 3 mom. i paragrafen.

7 kap. 18 och 19 §. Paragraferna handlar om när förberedelserna förklaras avslutade, om överföring av ett mål till huvudförhandling och om kallelse av parterna till huvudförhandlingen.

Utskottet har konstaterat

— att bestämmelsen i 19 § 2 mom. ingår i 8 kap. 1 §,

— att 19 § 3 mom. till sakinnehållet hör till 8 kap. 5 § och

— att 19 § 4 mom. vad sakinnehållet beträffar naturligtast hör till 18 §.

Utskottet föreslår att 2-4 mom. stryks i 19 § och att 19 § 4 mom. flyttas över till 18 § som ett nytt 4 mom.

7 kap. 23 §. Paragrafen innehåller en bestämmelse om förbud mot ändring av talan som väckts av målsäganden samt undantag. Bestämmelsen i 2 mom. om ändring av talan motsvarar till innehållet 5 kap. 17 (18) § 2 mom.

Utskottet hänvisar till det som sagts ovan under 5 kap. 17 (18) § 2 mom. och föreslår att slutpassusen i 7 kap. 23 § 2 mom. stryks.

8 kap. Om parterna

8 kap. 1 §. Paragrafen reglerar när en part vid vite åläggs att infinna sig i rätten.

Den föreslagna 5 kap. 16 § om att det i kallelsen skall nämnas om målet kan avgöras trots svarandens utevaro eller om han skall vara personligen närvarande vid sammanträdet är till sakinnehållet sådan att den enligt utskottet hör hemma under 8 kap. 1 §. Utskottet föreslår att bestämmelsen tas in i 8 kap. 1 § som ett nytt 4 mom.

8 kap. 2 §. Enligt 1 mom. gäller det som bestäms i 1 § i tillämpliga delar målsäganden, även i det fall att han inte uppträder som part, samt hans och en parts lagliga företrädare.

Bestämmelsen betyder att målsäganden och hans lagliga företrädare kan åläggas att personligen infinna sig vid domstol för utredning av målet också i det fall när målsäganden inte yrkar på ersättning eller straff i målet. Också en annan parts lagliga företrädare kan personligen kallas till rätten.

För att det skall vara lättare att läsa paragrafen har ett "samt" tillfogats i momentet.

8 kap. 5 §. Paragrafen ger anvisningar om hur domstolen skall förfara om svaranden inte följer en uppmaning att vid vite infinna sig vid domstol.

Bestämmelsen om att domstolen kan bestämma att svaranden skall hämtas redan till den första behandlingen om det är uppenbart att han inte kommer att följa uppmaningen har enligt utskottets åsikt sin naturliga plats i denna paragraf. Utskottet föreslår ovan att bestämmelsen stryks i 5 kap. 16 § och i 7 kap. 19 §.

Utskottet föreslår att 5 § kompletteras med ett nytt 2 mom. med ett exaktare innehåll än i de tidigare förslagen. Enligt momentet kan domstolen, i de fall då svaranden personligen skall närvara vid domstolen och hans uppträdande ger anledning att misstänka att han inte kommer att följa uppmaningen, bestämma att han skall hämtas till sammanträdet.

9 kap. Om rättegångskostnader

Allmänt. Lagutskottet förutsatte i sitt utlåtande

de till grundlagsutskottet om regeringens berättelse om 1995 (LaUU 2/1997 rd) att regeringen med det snaraste vidtar åtgärder för att de missförhållanden som förekommer i bestämmelserna om rättegångskostnader i 21 kap. rättegångsbalken skall kunna elimineras.

Missförhållandena som har framgått vid olika undersökningar förefaller att särskilt gälla bestämmelserna om rättegångskostnader i civila mål. Eftersom 9 kap. uttryckligen hänvisar till vissa bestämmelser om rättegångskostnader i civila mål, tar utskottet upp frågan också i detta sammanhang.

11 kap. Om domstolens avgörande

11 kap. 3 §. Domstolen får enligt paragrafen döma endast för den gärning som straffyrkandet gäller eller en gärning för vilken domstolen självman får påföra straff. Domstolen är dock inte bunden av brottsrubriceringen eller lagrummen i åtalet.

Paragrafen har kritiserats av experter som i sina utlåtanden påpekat att varken bestämmelsen eller motiveringen till den undanröjer de tolkningssvårigheter som förekommer i dag.

Utskottet hänvisar till det som ovan i den allmänna motiveringen sagts om ändring av åtal och åtalsbundenhet samt till de föreslagna ändringarna i detaljmotiveringen till 5 kap. 17 (18) § 2 mom. och 7 kap. 23 § 2 mom. Efter dessa ändringar finns det enligt utskottet inget skäl att ändra 11 kap. 3 §.

11 kap. 4 §. I paragrafen ingår bestämmelser om motivering av domen.

Utskottet föreslår att bestämmelsen i 24 kap. 3 § rättegångsbalken om att dom i brottmål skall vara antingen fällande eller frikännande flyttas över till denna paragraf som ett nytt 2 mom. Bestämmelsen hör nämligen sakligt hemma i lagen om rättegång i brottmål.

11 kap. 5 §. I paragrafen ingår en bestämmelse som möjliggör delavgöranden i brottmål. Bestämmelsen har plockats över till denna lag från 14 kap. 7 b § rättegångsbalken.

Den ovan nämnda paragrafen i rättegångsbalken kompletterades 1995 med ett 2 mom. om dömande av en juridisk person till samfundsbot. Detta har förbisetts när finslipningen av propositionen gjorts. Bestämmelsen behövs fortfarande och därför föreslår utskottet att detta 2 mom. fogas till paragrafen.

11 kap. 6 §. I paragrafen räknas upp vad som skall anges i domen i ett brottmål.

Utskottet har i den allmänna motiveringen

ansett att domarna skall ges en klarare struktur bland annat genom att uppgifter om målets behandling kommer först i domen. I detta syfte föreslår utskottet att till 1 mom. fogas en ny 4 punkt om att det i domen skall finnas en förteckning över de personer som hörts i bevisningssyfte och andra framlagda bevis. Samtidigt har den finska texten i punkt 3 givits en större stringens.

Vidare föreslår utskottet att 1 mom. 7 (6) punkten får samma lydelse som motsvarande punkt i 24 kap. 18 § rättegångsbalken om dom i tvistemål. Det betyder att i domen inte bara skall nämnas de lagrum som tillämpats utan också rättsnormerna.

11 kap. 7 §. Paragrafen handlar om beslutsöverläggning, avkunnande av dom och meddelande av s.k. kanslidom.

Utförda experter har ansett att två veckor för att meddela en s.k. kanslidom inte räcker till i större brottmål. Enligt deras utsago bör paragrafen ha samma innehåll som motsvarande bestämmelse om kanslidomar i tvistemål, dvs. 24 kap. 19 § 2 mom. rättegångsbalken.

De kategoriska tidsfristerna i en straffprocess jämfört med tidsfristerna i tvistemål motiveras i propositionen med att det är ännu viktigare för parterna i ett brottmål än för parterna i ett tvistemål att så snart som möjligt få reda på hur domstolen avgjort målet.

Utskottet omfattar inte motiveringen i propositionen. Det avgörande är hur omfattande och svårt målet har varit samt den tid som behövs för att avfatta domen. Utskottet föreslår en ändring av 2 mom. som leder till att tidsfristerna för meddelande av en kanslidom blir lika långa i brottmål och i tvistemål.

13 kap. Ikraftträdande

13 kap. 1 §. Paragrafen innehåller en sedvanlig öppen ikraftträdelsebestämmelse.

Regeringen har i motiveringen till sin proposition utgått från att den kommer att ge en särskild proposition om övergångsbestämmelserna för straffprocesslagstiftningen. I dag anses en omfattande separat proposition inte behövas. De behövliga övergångsbestämmelserna kan tas in i lagen i detta sammanhang.

Utskottet föreslår att paragrafen kompletteras med ett 2 mom. som säger att de brottmål som är anhängiga vid domstolarna när lagen träder i kraft handläggs med iakttagande av de bestämmelser om förfarandet som gällde när lagen trädde i kraft. Då behandlas de mål som anhängigjorts genom delgivning av stämning eller genom

ett häktningssyrkande gentemot en svarande som är närvarande vid sammanträdet ända fram till ett laga kraft vunnet avgörande i samtliga rättsinstanser med iakttagande av det påbörjade förfarandet enligt den tidigare lagen.

Utskottet föreslår vidare att ett nytt 3 mom. tas in i paragrafen. Enligt detta moment blir ett brottmål som skall behandlas av en domstol och inte är anhängigt, anhängigt när lagen träder i kraft. Bestämmelsen gäller mål där åtalet mot de övriga svarandena redan behandlats men väntar på att en svarande skall stämmas. Enligt de gamla bestämmelserna är sådana mål inte anhängiga. Enligt det nya momentet blir de anhängiga på samma sätt som mål om vilka stadgades i 4 § lagen om övergångsstadganden för underrättsreformen i samband med att det reviderade förfarandet i tvistemål trädde i kraft. Utan denna bestämmelse skulle det vid domstolarna cirkulera mål som inte är anhängiga enligt någon lag. Så snart ett mål av denna typ blir anhängigt skall åtalsskriften med stöd av 5 kap. 5 § kompletteras och göras till en stämningsansökan enligt den nya lagen.

2. Lag om ändring av rättegångsbalken

6 kap. Huvudförhandling i tvistemål

6 kap. 5 § (ny). I 3 mom. ingår en bestämmelse om att i ett omfattande och svårt mål kan huvudförhandlingen avbrytas för högst tre vardagar för att parterna skall kunna förbereda sig för att slutföra sin talan.

Under utskottsbehandlingen har det framgått att rättegångsbalken använder sig av två olika uttryck, "i ett omfattande och svårt mål" och "i ett omfattande eller svårt mål". Meningen är att bestämmelsen skall kunna tillämpas på ett omfattande mål, på ett svårt mål och på ett omfattande och svårt mål. För att bestämmelserna skall ha lika lydelse föreslår utskottet att 3 mom. korrigeras på denna punkt.

11 kap. Om delgivning i rättegång

11 kap. 4 §. Den språkliga utformningen av paragrafen är misslyckad. Därför föreslår utskottet språkliga korrigeringar. Ändringen påverkar inte den svenska lagtexten.

12 kap. Om parterna

Mellanrubriken "Kompletterande stadganden". Mellanrubriken är på fel plats och i fel form. Utskottet avser inte att ändra rubriken utan har strukit den.

12 kap. 33 §. Paragrafen handlar om hämtning. Enligt gällande lag får den som enligt domstolens beslut skall hämtas till domstolen tas i förvar tidigast dagen innan transporten börjar. Frihetsberövandet, transporttiden inräknad, får inte räcka längre än tre dagar. En viss uppluckring föreslås nu i bestämmelsen, vilket innebär att den som skall hämtas av särskilda skäl kan tas i förvar tidigare än dagen innan transporten börjar, men frihetsberövandet, transporttiden inräknad, får dock inte räcka längre än tre dagar.

Ett flertal experter har påpekat att bestämmelsen inte är funktionell.

Vid beredningen av bestämmelsen har ingen noterat att såväl justitiekanslern som riksdagens justitieombudsman ansett att hämtningstiden redan i den nuvarande processen lämnar rum för tolkning och är alltför kort och inte heller att användningsområdet för hämtning kommer att ändras i och med den nya straffprocessen. Hämtning kommer framdeles att tillgripas framför allt när det gäller personer som står anklagade för svårare brott, eftersom en åtalad i sin frånvaro kan dömas för ett lindrigt brott till högst tre år fängelse och med den åtalades samtycke till fängelsestraff på upp till sex månader.

Utskottet menar att paragrafen bör omformuleras med egna bestämmelser för dels svaranden, dels andra parter och andra som skall höras.

Utskottet föreslår följande strukturering:

— En svarande i ett brottmål som enligt domstolens beslut skall hämtas till domstolen får tas i förvar (1 mom.),

— en annan part eller en som skall höras och som enligt domstolens beslut skall hämtas till domstolen får tas i förvar dagen innan transporten börjar (2 mom.) och

— frihetsberövandet, transporttiden inräknad, får inte räcka längre än tre dagar (3 mom.).

15 kap. Om rättegångsombud

15 kap. 4 § (ny). Advokater och allmänna rättsbiträden behöver inte visa upp fullmakt av huvudmannen. Utskottet föreslår att bestämmelsen utvidgas till att också omfatta åklagare som för målsägandens talan i ett yrkande på ersättning.

17 kap. Om bevisning

17 kap. 11 §. Paragrafen innehåller ett förbud mot att åberopa ett förundersökningsprotokoll som bevis. Av flera sakkunnigutlåtanden har det framkommit att det är oklart hur 11 § 2 mom. skall tillämpas i relation till 32 § 2 mom. i samma

kapitel. I detta sammanhang avses 32 § 2 mom. inte bli ändrat.

Lagrummen gäller olika situationer. I 17 kap. 11 § 2 mom. är det fråga om vad som skall anses vara bevismaterial när ett vittne inte kan höras vid huvudförhandlingen eller utanför huvudförhandlingen till exempel på grund av att vittnet har avlidit eller är allvarligt sjukt. Paragrafen kan eventuellt också tillämpas när ett vittne under en längre tid inte har kunnat nås, till exempel i utlandet, om det med hänsyn till ärendets natur och vittnesutsagans bevisvärde anses lämpligt. Däremot gäller 32 § 2 mom. situationer när ett vittne som hörs av domstolen avviker från det som han berättade vid förundersökningen, eller ett vittne förklarar att han inte kan eller vill yttra sig i saken.

24 kap. Om domstolens avgörande

24 kap. 1 § (ny). Enligt 11 kap. 1 § lagen om rättegång i brottmål avgörs huvudsaken i brottmål genom dom medan övriga avgöranden av domstolen är beslut. I motiveringen till nämnda paragraf sägs att 24 kap. 1 § rättegångsbalken bör ändras till följd av den föreslagna paragrafen. Något sådant ändringsförslag ingår dock inte i lagförslaget och därför föreslår utskottet att 24 kap. 1 § rättegångsbalken i detta sammanhang ändras så att den bara gäller tvistemål.

24 kap. 3 § (ny). Utskottet föreslår ovan att 3 mom. flyttas över till 11 kap. 4 § lagen om rättegång i brottmål. Därför bör bestämmelsen upphävas i rättegångsbalken. Detta förslag tar sig uttryck i en komplettering av förteckningen i ingressen över bestämmelser som skall upphävas.

24 kap. 18 § (ny). Paragrafen anger vad en dom skall innehålla.

Ovan föreslår utskottet ändringar i 11 kap. 6 § lagen om rättegång i brottmål, som gäller innehållet i en dom. Utskottet föreslår att samma ändring görs i bestämmelserna om innehållet i domstolens avgörande i tvistemål.

30 kap. Fullföljd av talan från hovrätt till högsta domstolen

30 kap. 21 § (ny). Paragrafen gäller inkallande av parterna till muntlig förhandling. Paragrafen hänvisar till 12 och 16 kap. rättegångsbalken.

Under behandlingen i utskottet har det framkommit att paragrafen bör hänvisa till 8 kap. lagen om rättegång i brottmål i stället för till 16 kap. rättegångsbalken. Utskottet föreslår att denna nödvändiga lagtekniska justering görs i detta sammanhang.

Ikraftträdelsebestämmelsen. Lagförslaget har en sedvanlig ikraftträdelsebestämmelse.

Utskottet föreslår att ikraftträdelsebestämmelsen kompletteras med en övergångsbestämmelse om att de brottmål som är anhängiga vid domstol när lagen träder i kraft handläggs med iakttagande av de bestämmelser som då gällde och nya brottmål enligt de nya bestämmelserna.

Ingressen. Av ändringarna ovan följer att ingressen måste ses över. Samtidigt föreslår utskottet att andra fel som kommit fram korrigeras.

3. Lag om ändring av förordningen om införande av strafflagen

Ingressen. Lagens 15 a § som i förslaget föreslås bli upphävd har ändrats genom en lag (1059/96) från december 1996. Deta bör nämnas i ingressen. Utskottet har följaktligen lagt till denna information.

4. Lag om ändring av förundersökningslagen

4 a §. Enligt denna nya paragraf har åklagaren rätt att bestämma att en förundersökning skall avbrytas under vissa förutsättningar.

Förslaget har väckt motstånd bland de sakkunniga, eftersom det rubbar ansvarsfördelningen mellan undersökningsledaren och åklagaren.

Förslaget bygger på att förundersökningen är en förberedelse för åklagarens åtalsprövning. Om åklagaren vet att han i ett visst fall inte kommer att väcka åtal är en förundersökning onödig. I komplicerade mål är det tillrådligt att åklagaren ansvarar för vilken del av gärningen undersökningen bör inriktas på med hänsyn till existerande resurser och förväntad nytta.

Utskottet anser att det eftersträfvade slutresultatet bäst kan nås genom gott samarbete mellan åklagaren och förundersökningsledaren. Utskottet anser det inte möjligt att på paragrafnivå ge åklagaren, som är en enrådighetsmyndighet, exklusiv initiativrätt att hindra undersökning av ett brott som till exempel riktar sig mot personer i samhälleligt viktiga positioner. Utskottet föreslår därför att paragrafen skall stadga att åklagaren på framställning av undersökningsledaren kan bestämma att en undersökning avbryts.

15 §. Enligt det föreslagna 1 mom. måste polisen efter ändringen betydligt oftare underrätta åklagaren om brottsärenden som har kommit till polisen för undersökning. Om saken är enkel behöver den inte anmälas.

Utskottet föreslår ett språkligt förtydligande.

Mellanrubriken "Avslutande av förundersökning". Enligt de lagtekniska reglerna måste mellanrubriken "Avslutande av förundersökning" skrivas in före 42 §. Utskottet har lagt till mellanrubriken.

42 §. Den gällande paragrafen bestämmer om inhämtande av slutlig utsaga vid förundersökning. Enligt bestämmelsen skall en part och den misstänkte ges tillfälle att lämna sin utsaga till förundersökningsmyndigheten om det material som uppkommit vid förundersökningen, om detta kan påskynda eller underlätta handläggningen av ärendet vid domstol.

I propositionen utgör den ursprungliga paragrafen 1 mom. och ett nytt 2 mom. har lagts till. Enligt 1 mom. skall den misstänkte och målsäganden, om denne har yrkanden i saken, ges tillfälle att lämna sin utsaga, om inte sakens brådskande natur ställer hinder i vägen. Enligt 2 mom. kan åklagaren innan han fattar beslut om att väcka åtal kalla den misstänkte och hans biträdande eller ombud till en muntlig överläggning, om detta gagnar åtalsprövningen eller behandlingen av saken vid domstol.

Utskottet anser att det inte finns något direkt behov att ge den misstänkte och målsäganden tillfälle att lämna sin utsaga, även om saken inte är brådskande. Utskottet anser därför ändringen av gällande paragraf vara onödig och föreslår att 1 mom. stryks.

För att garantera rättvis behandling föreslår utskottet att 2 mom. föreskriver att åklagaren kan kalla alla parter till överläggning om detta är nödvändigt. Trots ändringen behöver målsäganden självfallet inte kallas till överläggning när han inte har något yrkande i saken eller redan har överlåtit sin sak till åklagaren.

5. Lag om ändring av tvångsmedelslagen

1 kap. Gripande, anhållande och häktning

1 kap. 26 §. Paragrafen gäller häktning av en dömd. Utskottet föreslår en teknisk ändring eftersom målsäganden inte längre har rätt att kräva häktning av den svarande i ett brottmål.

När propositionen lämnades hade det inte noterats att 26 § hade ändrats genom en lag från 1995 (213/1995). Paragrafen kräver inga ändringar i den nuvarande formen och utskottet föreslår därför att den stryks i lagförslaget.

3 kap. Säkringsåtgärder

För att undvika överlappande reglering föreslår utskottet att förfarandena i 3 kap. och i 7

kap. rättegångsbalken om säkringsåtgärder samordnas. Samtidigt ändras rubriken på kapitlet.

De ändringar som föreslagits under utskottsbehandlingen har dock visat sig oändamålsenliga, eftersom de försämrar möjligheterna att garantera målsägandens rättigheter. Vidare har det framkommit att 3 kap. tvångsmedelslagen har utfallit väl och att det egentligen inte finns något behov av att harmonisera 3 kap. tvångsmedelslagen och 7 kap. rättegångsbalken.

Därför föreslår utskottet att de föreslagna ändringarna i 3 kap. avböjs genom att de stryks i lagförslaget. Däremot föreslår utskottet att 3 kap. 2 § 2 mom. föreskriver att undersökningsledaren eller åklagaren vid förundersökningen kan yrka att egendomen skall beläggas med kvarstad också för att säkerställa målsägandens krav på ersättning.

Kapitlets rubrik ändras följaktligen inte.

Ingressen. Av ändringarna ovan följer att ingressen måste ändras.

7. Lag om ändring av 4 § militära rättegångslagen

Ingressen. Lagens 4 § har ändrats genom lag 202/1997 sedan regeringen lämnade sin proposition. Utskottet har därför sett över ingressen.

8. Lag om ändring av 3 kap. 23 § utsökningslagen

3 kap. 23 §. Paragrafen gäller verkställighet av tingsrättens dom. Regeringen föreslår att 3 mom. upphävs.

Förslaget om upphävning motiveras inte i propositionen. Senare har det framkommit att bestämmelsen i 3 mom., som dessutom har ändrats genom lag 729/1996 sedan regeringen lämnade sin proposition, fortfarande behövs i de fall då utmätningen baserar sig på någonting annat än en dom i tvistemål eller brottmål, till exempel ett beslut av en förvaltningsmyndighet.

Utskottet föreslår att hela paragrafen ses över och ändras i överensstämmelse med den föreslagna ändringen i 1 § och ändringarna i lag 729/1996.

Ingressen. Av utskottets ändringar följer att ingressen måste ses över.

10. Lag om ändring av 6 § lagen om strafforderförfarande

8 §. (ny) Riksdagens justitieombudsman har

påpekat att regeringen inte ändrar lagen så att den tilltalade enkom kan stämmas, när denne på föreskrivet sätt har meddelat att han motsätter sig straffyrkandet, även om en sådan ändring redan tidigare har ansetts nödvändig (bl.a. LaUB 12/1993 rd).

Utskottet föreslår att 8 § i detta sammanhang ändras på det sätt som justitieombudsmannen föreslår i sin anmärkning.

Lagens namn och ingressen. På grund av den nya paragrafen måste ingressen och lagens namn ses över.

13. Lag om ändring av 17 § lagen om fri rättegång (nytt lagförslag)

Under utskottsbehandlingen har det kommit fram att 17 § 2 mom. lagen om fri rättegång hänvisar till de paragrafer som föreslås bli upphävda i rättegångsbalken.

Utskottet föreslår att paragrafen uppdateras genom en hänvisning i 2 mom. till vederbörande punkter i lagen om rättegång i brottmål. Vidare föreslår utskottet att ett nytt lagförslag om ändring av 17 § lagen om fri rättegång därför godkänns.

Lagmotionerna

Lagutskottet har behandlat lagmotionerna 44/1995 rd och 7/1996 rd som gäller ersättning för rättegångskostnader till personer som befriats från åtal och ett mer omfattande offentligt försvar. Som det framgår ovan har utskottet gått in för att föreslå ett uttalande om godkännande i båda fallen. Av detta följer att lagförslagen måste avböjas.

Förslag till beslut

Med stöd av det ovan anförda föreslår lagutskottet vördsamt

att lagförslagen 6, 9 och 11 godkänns utan ändringar,

att lagförslagen 1—5, 7, 8, 10 och 12 godkänns ändrade (Utskottets ändringsförslag),

att ett 13 lagförslag godkänns (Utskottets nya lagförslag), och

att lagmotionerna 44/1995 rd och 7/1996 rd förkastas.

Utskottets ändringsförslag

1.

Lag

om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut stadgas:

1 kap.

Om åtalsrätt

Allmänt stadgande

1 §

(Som RP)

Allmän åklagares åtalsrätt

2 och 3 §

(Som RP)

4 §

(1 mom. som RP)

Endast den omyndige själv har rätt att begära att åtal skall väckas för ett brott, om det riktar sig mot egendom som han råder över eller gäller en rättshandling som han är behörig att företa. *Nämnda rätt har den omyndige ensam också när brottet har riktat sig mot honom och han har fyllt 18 år och uppenbarligen förstår sakens betydelse.*

(3 mom. som RP)

5—7 §

(Som RP)

8 §

Om inte ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver något annat, får allmänna åklagaren, utöver vad som stadgas i 7 §, besluta om åtalseftergift när

(1 punkten som RP)

2) brottet inte på grund av vad som stadgas om *bestämmande av gemensamt straff eller beaktande av tidigare utdömt straff* väsentligt skulle inverka på det totala straffet.

9 §

Beslutet om åtalseftergift skall *fattas och delges* den som eftergiften gäller och målsäganden *i så god tid att målsäganden har tillräckligt med tid för att bereda och väcka åtal som avses i 14 §.*

Delgivningen skall sändas per post eller med iakttagande av vad 11 kap. rättegångsbalken stadgar (utesl.)

(2 mom. som RP)

10—13 §

(Som RP)

Målsägandes åtalsrätt

14 §

En målsägande får själv väcka åtal för ett brott endast om allmänna åklagaren har beslutat att inte väcka åtal för brottet. *Om målsägandes rätt att väcka åtal för tjänstebrott stadgas i 93 § 2 mom. regeringsformen.*

(2 och 3 mom. som RP)

15 och 16 §

(Som RP)

17 §

Har någon avlidit till följd av ett brott, har hans make och barn rätt att såsom målsägande utöva åtalsrätten. Om den avlidne inte har make eller barn har hans föräldrar och syskon rätt att utöva åtalsrätten. *Den avlidnes föräldrar och syskon har rätt att utöva åtalsrätten också i det fall att någon eller några av dem som har primär rätt att utöva målsägandens åtalsrätt, är misstänkt för brottet i fråga.*

(2 mom. som RP)

2 kap.

Om målsägandebiträde

1—3 §

(Som RP)

4 §

Beträffande behandlingen av begäran om rättegångsbiträde och befrielse av biträde från dennes uppdrag gäller i tillämpliga delar 4 och 14 § lagen om fri rättegång.

(2 och 3 mom. utesl.)

5 §
(Utesl.)

5—7 (6—8) §
(Som RP)

8 (9) §

Beträffande målsägandebiträde gäller dessutom i tillämpliga delar vad som stadgas om rättegångsombud och rättegångsbiträden i 15 kap. rättegångsbalken och i lagen om fri rättegång.

9 och 10 (10 och 11) §
(Som RP)

3 kap.

Om privaträttsligt anspråk

1—8 §
(Som RP)

9 §

Har allmänna åklagaren väckt åtal för ett brott, är han på målsägandens begäran skyldig att i samband med åtalet även föra målsägandens talan beträffande dennes privaträttsliga anspråk mot svarande på grund av brottet, om detta kan ske utan väsentlig olägenhet och anspråket inte är uppenbart ogrundat. *Om åklagaren inte åtar sig att föra målsägandens privaträttsliga anspråk, skall han meddela målsäganden detta med iakttagande av vad som stadgas i 1 kap. 9 § 1 mom.*

(2 mom. som RP)

När åklagaren söker ändring i avgörandet på ett åtal skall han under de förutsättningar som stadgas i 1 mom. också söka ändring i avgörandet på målsägandens ersättningsanspråk, om avgörandet har berott på avgörandet i åtalsärendet. (Nytt 3 mom.)

10 §

Om målsäganden eller någon annan som har sådan rätt, under förundersökningen eller annars har uppgett att han själv vill framställa sina privaträttsliga anspråk med anledning av det brott som stämningsansökan avser, eller åklagaren har meddelat att han trots målsägandens begäran inte har för avsikt att föra dennes talan med anledning av anspråket, skall målsäganden eller en sådan annan person som avses ovan ges möjlighet att inom en viss tid skriftligen framställa sina anspråk och grunderna för anspråken till domstolen, vid äventyr att anspråken annars kan

avvisas i samband med behandlingen av brottmålet.

(2 mom. som RP)

11 §
(Som RP)

4 kap.

Om laga domstol

1—14 §
(Som RP)

5 kap.

Om väckande av åtal

Stämningsansökan

1 och 2 §
(Som RP)

3 §

(1 mom. som RP)

I stämningsansökan skall dessutom uppges domstolens och parternas namn samt uppgifter om hur deras lagliga företrädare eller ombud eller biträde kan nås. *Domstolen skall också på lämpligt sätt meddelas uppgifter om hur vittnen eller andra som skall höras kan nås.*

(3 och 4 mom. som RP)

4 §
(Som RP)

Komplettering av stämningsansökan

5 §
(Som RP)

Avvisande av målet utan att stämning utfärdas

6 §
(Som RP)

Komplettering av förundersökning

7 §
(Som RP)

Komplettering av förundersökning och annan beredning av målet

8 §

(1 och 2 mom. som RP)

Stämning får av något särskilt skäl också verkställas så att svaranden delges endast stämningen och meddelas de i 3 § 1 mom. 3—5 punkten avsedda omständigheter som ligger till grund för stämningsansökan. Stämningsansökan och det i 3 kap. 10 § avsedda yrkandet skall härvid utan dröjsmål sändas till svaranden per post i så god tid att han har tillräckligt med tid att bereda sitt försvar innan ärendet behandlas i rätten. (Nytt 3 mom.)

9 §

I stämningen skall svaranden uppmanas att skriftligen, inom en tid som domstolen bestämmer, eller muntligen vid domstolens sammanträde avge sitt svaromål med anledning av de yrkanden som framställs mot honom. I stämningen skall svaranden uppmanas att

1) meddela hur han ställer sig till de yrkanden som framställs mot honom,

2) om han bestrider åtalet eller övriga yrkanden, lägga fram grunderna för sitt bestridande,

3) uppge de bevis som han har för avsikt att lägga fram och vad han vill styrka med varje bevis (*utesl.*), om det inte med hänsyn till att svaranden erkänt eller andra omständigheter kan förmodas att ingen bevisning behövs, och

4) tillställa domstolen de skriftliga bevis som han ämnar åberopa.

(2 mom. som RP)

När svaranden svarar på yrkandena skall domstolen dessutom på lämpligt sätt meddelas uppgifter om hur de vittnen som han ämnar låta förhöra kan nås. (Nytt 3 mom.)

(4 mom. som 3 mom. i RP)

Mellanrubrik

(Utesl.)

10 §

Förberedelsen skall fortsättas muntligen, om detta av särskilda skäl är nödvändigt så att målet vid huvudförhandlingen kan behandlas i ett sammanhang.

Domstolen kan uppmana en part att före sammanträde för muntlig beredning eller under tiden mellan sammanträden ge domstolen ett skriftligt uttalande, om domstolen anser det vara befogat. Härvid skall domstolen bestämma om vilka frågor parten skall uttala sig. (Nytt 2 mom.)

(3 och 4 mom. som 2 och 3 mom. i RP)

11 §

(Som RP)

Överföring till huvudförhandling

12 §

(Som RP)

13 §

(1 mom. som RP)

Fristen i 1 mom. kan förlängas utöver två veckor, om detta krävs med hänsyn till en sådan åtgärd som avses i 7 eller 11 §, *gemensam handläggning av åtal* eller av någon annan viktig orsak.

14 och 15 §

(Som RP)

16 §

(Utesl.)

16 (17) §

(Som RP)

Ändring av åtal

17 (18) §

(1 mom. som RP)

Såsom ändring av åtal betraktas inte att åklagaren begränsar åtalet eller uppger andra lagrum än de som nämns i stämningsansökan eller åberopar nya omständigheter till stöd för åtalet (*utesl.*).

Vad 1 och 2 mom. stadgar om åtal gäller också straffyrkanden som målsäganden framför i samband med handläggningen av åtalet. Om ändring av talan vid handläggningen av ett brottmål som målsäganden för ensam stadgas i 7 kap. 23 §. (Nytt 3 mom.)

Gemensam handläggning av åtal

19 §

Ett åtal för flera brott som samma svarande har begått eller för ett brott som har begåtts av flera svarande (*utesl.*) behandlas i ett sammanhang, om det inte anses lämpligare att de behandlas var för sig. Detsamma gäller skilda brott som påstås ha begåtts av olika svarande, om det för utredningen av målet är till fördel att åtalen behandlas i ett sammanhang.

Skilda åtal som har upptagits till behandling i ett sammanhang får senare skiljas åt, (utesl.) om det är motiverat med hänsyn till behandlingen av målet.

Vad 1 och 2 mom. stadgar om åtal, tillämpas också på straffyrkanden som drivs mot en juridisk person. (Nytt 3 mom.)

Stämning som åklagaren utfärdar

19 (20) §
(Som RP)

6 kap.

Om huvudförhandling

1 §

Innan huvudförhandlingen inleds skall domstolen utreda om målet kan tas upp till slutlig behandling. Vid behov fattas beslut om åtskiljande av åtal enligt 5 kap. 18 § så att huvudförhandlingen kan ske i ett sammanhang.

2—6 §
(Som RP)

7 §

Vid huvudförhandlingen skall i ordningsföljd

1) åklagaren och målsägaren framställa sina yrkanden och i korthet grunderna för dem,

2) svaranden i korthet meddela hur han ställer sig till de yrkanden som framställs mot honom,

3) åklagaren och målsäganden närmare motivera sin ståndpunkt,

4) svaranden ges tillfälle att uttala sig med anledning av motpartens motivering,

5) målsäganden och svaranden får förhöras i bevissyfte samt andra bevis upptas, samt

6) parterna slutföra sin talan och därvid vid behov framlägga sin uppfattning om svarandens skuld och följden av brottet.

(2 mom. som RP)

8 §

Domstolen kan för tryggande av bevisningen besluta att en målsägande som inte har anspråk i målet inte får vara närvarande vid handläggningen förrän han skall höras för utredningen av målet.

9 §
(1 och 2 mom. som RP)

I ett omfattande eller svårt mål kan huvudförhandlingen avbrytas för högst tre vardagar så att parterna kan bereda sig för att framföra sin i 7 § 1 mom. 6 punkten avsedda talan muntligen. (Nytt 3 mom.)

10 §

(1 och 2 mom. som RP)

Då huvudförhandlingen skjuts upp skall domstolen samtidigt bestämma när behandlingen av målet skall fortsätta och meddela parterna vilken påföljden är av att en part uteblir från förhandlingen. Om det när huvudförhandlingen skjuts upp inte är känt när behandlingen av målet fortsätter, skall domstolen i sinom tid meddela parterna tidpunkten för den fortsatta handläggningen och till den kalla de parter vars närvaro är behövlig.

11—13 §
(Som RP)

7 kap.

Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan

Stämningsansökan

1 §
(Som RP)

2 §

(1 mom. som RP)

I stämningsansökan skall dessutom uppges domstolens och parternas namn samt uppgifter om hur parternas lagliga företrädare eller ombud eller biträde kan nås. Domstolen skall också på lämpligt sätt meddela uppgifter om hur parter, vittnen eller andra som skall höras kan nås.

(3 mom. som RP)

3 §
(Som RP)

Komplettering av stämningsansökan

4 §
(Som RP)

Avvisande av talan och avgörande av saken utan att svaromål begärs

5 §
(Som RP)

Stämning och annan förberedelse av målet

6 §
(Som RP)

7 §

I stämningen skall svaranden uppmanas att skriftligen, inom en tid som domstolen bestämmer, eller muntligen vid domstolens sammanträde avge sitt svaromål med anledning av de yrkanden som framställs mot honom. I stämningen skall svaranden uppmanas att

1) meddela hur han ställer sig till de yrkanden som framställs mot honom,

2) om han bestrider åtalet och övriga yrkanden, lägga fram sina grunder för bestridandet,

3) uppge de bevis som han har för avsikt att lägga fram och vad han vill styrka med varje bevis (*utesl.*), om det inte med hänsyn till att svaranden har erkänt eller andra omständigheter kan förmodas att ingen bevisning behövs, och

4) tillställa domstolen de skriftliga bevis som han ämnar åberopa.

(2 mom. som RP)

När svaranden svarar på yrkanden skall domstolen dessutom på lämpligt sätt meddela uppgifter om hur de vittnen som han ämnar låta förhöra kan nås. (Nytt 3 mom.)

(4 mom. som 3 mom. i RP)

8 §
(Som RP)

Mellanrubrik
(*Utesl.*)

9 och 10 §
(Som RP)

Allmänna stadganden om förberedelse

11—17 §
(Som RP)

Överföring till huvudförhandling

18 §

(1—3 mom. som RP)

I samband med kallelsen skall en part få del av motpartens svaromål eller skriftliga utsaga (nytt 4 mom.).

19 §

(1 mom. som RP)
(2—4 mom. *utesl.*)

20 och 21 §
(Som RP)

Huvudförhandling

22 §
(Som RP)

Ändring av talan

23 §

(1 mom. som RP)

Såsom ändring av talan betraktas inte att målsäganden begränsar åtalet eller uppger andra lagrum än de som nämns i stämningsansökan eller åberopar nya omständigheter till stöd för talan (*utesl.*).

8 kap.

*Om parterna**Parts närvaro*

1 §

(1—3 mom. som RP)

Om ett mål kan avgöras i svarandens frånvaro skall detta uppges i kallelsen. Likaså skall det uppges om svaranden skall vara personligen närvarande (Nytt 4 mom.).

2 §

Vad som stadgas i 1 § gäller i tillämpliga delar målsäganden, även om han inte uppträder som part, samt hans och en parts lagliga företrädare.
(2 mom. som RP)

3 §

(Som RP)

Parts utevaro i brottmål där talan förs av allmänna åklagaren

4 §

(Som RP)

5 §

(1 mom. som RP)

Om svaranden skall vara personligen närvaran-

de vid domstolen och det på grund av hans uppförande finns anledning att anta att han inte hörsammar bestämmelsen, kan domstolen bestämma att han skall hämtas till sammanträdet (Nytt 2 mom.).

6 §
(Som RP)

Parts utevaro i brottmål där målsäganden ensam för talan

7—10 §
(Som RP)

Prövning och avgörande av brottmål trots svarandens utevaro

11—13 §
(Som RP)

Kompletterande stadganden

14 och 15 §
(Som RP)

9 kap.

Om rättegångskostnader

1—11 §
(Som RP)

10 kap.

Om omröstning

1—6 §
(Som RP)

11 kap.

Om domstolens avgörande

1—3 §
(Som RP)

4 §

(1 mom. som RP)

Domen i ett brottmål är antingen fällande eller friande. (Nytt 2 mom.)

5 §

(1 mom. som RP)

Yrkanden på att en juridisk person skall dömas till samfundsbot får inte utan någon särskild anledning avgöras förrän åtalet för det brott som ligger till grund för yrkandet har avgjorts. (Nytt 2 mom.)

6 §

Tingsrättens dom skall utgöra en fristående handling. Där skall anges

1) domstolens namn och den dag då domen meddelas,

2) parternas namn,

3) en redogörelse för parternas yrkanden och svaromål samt de omständigheter på vilka de grundas,

4) en förteckning över de personer som hörts i bevissyfte och andra framlagda bevis,

5) domslutet,

6) domskälen,

7) de lagrum och rättsnormer som har tillämpats samt

8) namnet på de medlemmar som har tagit del i avgörandet av målet, och om omröstning har skett. Har domstolen röstat, skall till domen fogas avvikande åsikter.

(2 mom. som RP)

7 §

(1 mom. som RP)

Om överläggningen mellan domstolens medlemmar eller avfattandet av domen i ett omfattande eller svårt mål (*utesl.*) kräver det, får domen meddelas i domstolens kansli (*utesl.*) inom 14 dagar från den dag då huvudförhandlingen avslutades. *Om domen av något särskilt skäl inte kan meddelas inom den nämnda tiden, skall den meddelas så snart som möjligt.* Då handläggningen avslutas skall de parter som är närvarande underrättas om när domen meddelas.

(3 mom. som RP)

8—14 §
(Som RP)

12 kap.

Om tillämpning av stadgandena i rättegångsbalken

1 §

(Som RP)

13 kap.

Ikraftträdande

1 §

(1 mom som RP)

*De brottmål som är anhängiga vid domstolarna**när lagen träder i kraft handläggs med iakttagande av de bestämmelser om förfarandet som gällde när denna lag träder i kraft. (Nytt 2 mom.)**Ett sådant brottmål som skall behandlas av en domstol och som inte är anhängigt, blir anhängigt när lagen träder i kraft. (Nytt 3 mom.)*

2.

Lag

om ändring av rättegångsbalken

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i rättegångsbalken 10 kap. 8 § 2 mom. samt 21, 22, 22 a—22 e, 23—25, 25 a och 26 §§, mellanrubrikerna före 11 kap. 1 och 20 §§, samt 20—24 §§, 12 kap. 8 §, mellanrubriken före 24 § och 24—27 §§, 14 kap. 3, 7 a, 8, 9 och 11 §§, 16 kap. 4—10 §§, 17 kap. 26 § 2 mom. 19 kap., mellanrubrikerna före 21 kap. 1 och 17 §§ samt 17, 18 och 20 §§ samt mellanrubrikerna före 22 kap. 1 och 2 §§ samt 3 § 2 mom. och 24 kap. 3 § 3 mom.,

av dessa lagrum 10 kap. 8 § 2 mom., 12 kap. 8 §, 14 kap. 8, 9 och 11 §§ samt 16 kap. 6 och 8 §§ sådana de lyder i lag av den 14 januari 1972 (21/72), 10 kap. 21, 22, 22 a—22 e och 23 §§, 14 kap. 7 a och 7 b §§ samt 16 kap. 10 § sådana de lyder i lag av den 19 april 1991 (708/91), 10 kap. 25 § och 14 kap. 3 § sådana de lyder i lag av den 12 augusti 1960 (362/60), 10 kap. 25 a § sådana de lyder i lag av den 30 april 1987 (452/87), mellanrubrikerna före 11 kap. 1 och 20 §§ samt (utesl.) 22—24 §§, 16 kap. 9 § och 17 kap. 26 § 2 mom. sådana de lyder i lag av den 22 juli 1991 (1056/91), 11 kap. 20 § sådana de lyder ändrad genom nämnda lag av den 22 juli 1991 (1056/91) och lag av den 21 april 1995 (746/95), 11 kap. 21 § sådana de lyder ändrad genom nämnda lag av den 22 juli 1991 (1056/91) och lag av den 5 januari 1994 (8/94), mellanrubriken före 12 kap. 24 § och 24—27 §§ samt 16 kap. 5 och 7 §§ sådana de lyder i lag av den 22 juli 1991 (1052/91), 14 kap. 7 a och 7 b §§ sådana de lyder ändrade genom nämnda lagar av den 19 april 1991 och den 21 april 1995, 16 kap. 4 § sådana de lyder ändrad genom (utesl.) nämnda lag av den 22 juli 1991 (1052/91) och nämnda lag av den 12 augusti 1960, 19 kap. jämte ändringar, mellanrubrikerna före 21 kap. 1 och 17 §§ samt 17, 18 och 20 §§ sådana de lyder i lag av den 26 november 1993 (1013/93), (utesl.) mellanrubrikerna före 22 kap. 1 och 2 §§ och 3 § 2 mom. sådana de lyder i lag av den 22 juli 1991 (1064/91) samt 24 kap. 3 § 3 mom. i lag av den 29 juli 1948 (573/48),

ändras 2 kap. 2 § 2 mom. och 5 § 1 mom. 1 punkten, 6 kap. 5 § 3 mom., 9 kap. 3 §, rubriken för 11 kap., 1 §, 2 § 1 mom., 3 § 1 mom., 3 a § 1 mom., 4 § 2 mom., 11 § och 16 § 3 mom., mellanrubriken före 12 kap. 6 § och 6 §, 7 § 1 mom. samt 30, 31, 33 och 35 §§, 14 kap. 4 §, 15 kap. 4 § 1 mom., rubriken för 16 kap., 17 kap. 8 a § 1 mom., 8 e § 1 mom., 9 § 1 och 2 mom., 11 §, 15 § 1 mom., 16 § 2 mom., 18 §, 26 § 3 mom., 26 a § 1 mom., 33 §, 36 § 1 och 2 mom., 38 § 2 mom., 41 §, 42 § 1 mom., 54 § 1 mom., 56 a § och 61 § 1 mom., 22 kap. 4 § 1 mom., 23 kap., 24 kap. 1 §, 4 a § 3 mom. och 18 § 1 mom., 25 kap. 16 § och 21 § 2 mom. samt 30 kap. 21 § 1 mom.,

av dessa lagrum 2 kap. 2 § 2 mom., 6 kap. 5 § 3 mom., 9 kap. 3 §, 12 kap. (utesl.) 30, 31, 33 och 35 §§, 15 kap. 4 § 1 mom. samt 17 kap. 8 a § 1 mom., 8 e § 1 mom., 9 § 1 och 2 mom., 15 § 1 mom., 36 § 1 mom., 56 a § och 61 § 1 mom. sådana de lyder i nämnda lag av den 22 juli 1991 (1052/91), 2 kap. 5 § 1 mom. 1 punkten samt 11 kap. 3 § 1 mom. och 3 a § 1 mom. sådana de lyder i lag av den 28 juni 1993 (595/93), rubriken för 11 kap., 1 §, 2 § 1 mom., 4 § 2 mom., 11 § och 16 § 3 mom. samt 17 kap. 26 § 3 mom. sådana de lyder i nämnda lag av den 22 juli 1991 (1056/91), 12 kap. 6 § och mellanrubriken före den sådana de lyder i nämnda lag av den 14 januari 1972, 12 kap. 7 § 1 mom. sådant det lyder i nämnda lag av den 21 april 1995, 14 kap. 4 § och rubriken för 16 kap. sådana de lyder i nämnda lag av den 12 augusti 1960, 17 kap. 11 § sådana de lyder ändrad genom nämnda lag av den 29 juli 1948 (573/48) och nämnda lag av den 22 juli 1991 (1052/91), 17 kap. 16 § 2 mom., 18 och 33 §§, 36 § 2 mom. 38 § 2 mom., 42 § 1 mom. och 54 § 1 mom. sådana de lyder i nämnda lag av den 29 juli 1948, 17 kap. 26 a § 1 mom. sådant det

lyder i lag av den 4 juli 1975 (520/75), 17 kap. 41 § sådan den lyder ändrad genom lag av den 6 maj 1955 (213/55), nämnda lag av den 14 januari 1972 och nämnda lag av den 22 juli 1991 (1052/91), 22 kap. 4 § 1 mom., 24 kap. 1 §, 4 a § 3 mom. och 18 § 1 mom. samt 25 kap. 21 § 2 mom. i nämnda lag av den 22 juli 1991 (1064/91), 23 kap. jämte ändringar och 25 kap. 16 § sådan den lyder ändrad genom sistnämnda lag och lag av den 31 augusti 1978 (661/78) samt 30 kap. 21 § 1 mom. sådant det lyder i nämnda lag av den 22 juli 1991 (1052/91), samt

fogas till 11 kap. 7 §, sådan den lyder i nämnda lag av den 22 juli 1991 (1056/91) ett nytt 4 mom., till 9 §, sådan den lyder i i sistnämnda lag, ett nytt 2 mom. och till 16 §, sådan den lyder i sistnämnda lag, ett nytt 2 mom., varvid det nuvarande 2 mom. och det ändrade 3 mom. blir 3 och 4 mom., till 17 kap. en ny 33 a § samt till 24 kap. 4 a §, sådan den lyder ändrad genom nämnda lag av den 22 juli 1991 (1064/91) och nämnda lag av den 28 juli 1993, i stället för det 2 mom. som upphävts genom sistnämnda lag, ett nytt 2 mom. som följer:

2 kap.

Om domförhet

2 och 5 §
(Som RP)

6 kap.

Huvudförhandling i tvistemål

5 § (ny)

I ett omfattande eller svårt mål kan huvudförhandlingen avbrytas för högst tre vardagar för att parterna skall kunna förbereda sig för att slutföra sin talan muntligen enligt 2 § 1 mom. 5 punkten.

9 kap.

Rättegångsskrifter

3 §
(Som RP)

11 kap.

Om delgivning i rättegång

1—3 och 3 a §
(Som RP)

4 §

Den domstol som har hand om delgivningen eller åklagaren (utesl.) skall meddela stämningsman-
nen när delgivningen senast skall ske.

7, 9, 11 och 16 §
(Som RP)

12 kap.

Om parterna

Parts närvaro i tvistemål

6 och 7 §
(Som RP)

Mellanrubrik
(Utesl.)

30 och 31 §
(Som RP)

33 §

En svarande i ett brottmål som enligt domstolens beslut skall hämtas till domstolen får (utesl.) tas i förvar (utesl.).

En annan part eller en person som skall höras och som enligt domstolens beslut skall hämtas till domstolen får inte tas i förvar tidigare än dagen innan transporten börjar. (Nytt 2 mom.)

Frihetsberövandet, transporttiden inräknad, får inte räcka längre än tre dagar. (Nytt 3 mom.)

35 §
(Som RP)

14 kap.

Om handläggning av mål inför rätta

4 §
(Som RP)

15 §

Om rättegångsombud

4 § (ny)

Ett rättegångsombud skall, om inte huvudmannen muntligen inför domstolen har befullmäktigat honom, visa en fullmakt som huvudmannen egenhändigt har undertecknat. Advokater och allmänna rättsbiträden *eller åklagare som med stöd av 3 kap. 9 § lagen om rättegång i brottmål (1) företräder målsäganden* skall visa fullmakt endast om domstolen bestämmer det.

16 kap.

Om processinvändningar

17 kap.

Om bevisning

8 a, 8 e, 9, 11, 15, 16, 18, 26, 26 a, 33, 33 a, 36,
38, 41, 42, 54, 56 a och 61 §
(Som RP)

22 kap.

Tingsrättens protokoll

4 §

(Som RP)

23 kap.

Om omröstning*Om omröstning i allmänhet*

1—4 §

(Som RP)

Omröstning i tvistemål

5—9 §

(Som RP)

24 §

Om domstolens avgörande

1 § (ny)

Huvudsaken i tvistemål (utesl.) avgörs genom dom. Övriga avgöranden av domstolen är beslut.

4 a §

(Som RP)

18 § (Ny)

Tingsrättens dom skall utgöra en fristående handling. Där skall anges

1) domstolens namn och den dag då domen meddelas,

2) parternas namn,

3) en redogörelse för parternas yrkanden och svaromål *jämte motiveringar,*

3 a) *en förteckning över de personer som hörts i bevissyfte och andra framlagda bevis,*

4) domslutet,

5) domskälen,

6) de lagrum och rättsnormer som har tillämpats samt

7) namnet på de medlemmar som har tagit del i avgörandet av målet, och om omröstning har skett. Har domstolen röstat skall till domen fogas avvikande åsikter.

25 kap.

Fullföljd av talan från underrätt till hovrätt

16 och 21 §

(Som RP)

30 kap.

Fullföljd av talan från hovrätt till högsta domstolen

21 § (ny)

Parterna får kallas till muntlig förhandling vid äventyr att utevaro inte hindrar att målet handläggs och avgörs. På en part som högsta domstolen anser det nödvändigt att höra skall dock tillämpas vad 12 (utesl.) kap. och 8 kap. lagen om rättegång i brottmål stadgar om åläggande av part att infinna sig till den fortsatta behandlingen av målet. I kallelsen skall parten underrättas om att målet kan handläggas och avgöras trots att han uteblir.

Ikraftträdelsestadgandet

(1 mom. som RP)

De brottmål som är anhängiga vid domstol när lagen träder i kraft handläggs med iakttagande av de stadganden som gällde när denna lag träder i kraft. (Nytt 2 mom.)

3.

Lag**om ändring av förordningen om införande av strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i förordningen den 19 december 1889 om införande av strafflagen 15, 15 a—15 d och 16—19 §§,

dessas lagrum sådana de lyder, 15 § delvis ändrad genom lagar av den 25 mars 1983 och den 23 mars 1990 (329/83 och 301/90), 15 a § i lag av den 12 december 1996 (1059/96), 15 b—15 d §§ i sistnämnda lag, 16 § ändrad genom lagar av den 10 januari 1947 och den 19 april 1991 (1/47 och 698/91) samt nämnda lag av den 25 mars 1983, 17 § ändrad genom lagar av den 16 februari 1973 och den 3 juni 1976 (139/73 och 451/76), 18 § ändrad genom nämnda lagar av den 16 februari 1973 och den 23 mars 1990 samt 19 § i nämnda lag av den 16 februari 1973, samt

ändras 14 § 2 mom., sådant det lyder i lag av den 24 augusti 1990 (770/90), som följer:

14 §
(Som RP)

Ikraftträdelsestadgandet
(Som RP)

4.

Lag**om ändring av förundersökningslagen**

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i förundersökningslagen av den 30 april 1987 (449/87) 47 §,

ändras 5, 15 och 28 §, 29 § 3 mom., 31 §, 32 § 1 mom., 34 (utesl.) § och 43 § 2 mom. samt

fogas till lagen en ny 4 a §, till 10 § ett nytt 2 mom., varvid det nuvarande 2 mom. blir 3 mom., till 29 § ett nytt 4 mom., till 40 § ett nytt 3 mom., till 42 § ett nytt 2 mom. och till lagen en ny 43 a § som följer:

Skyldighet att göra förundersökning

4 a §

Åklagaren kan på framställning av undersökningsledaren bestämma att förundersökningen inte skall göras eller att den skall avbrytas, om han med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § lagen om rättegång i brottmål (/) eller något annat motsvarande lagrum skulle låta bli att väcka åtal och någon viktig allmän eller enskild fördel inte kräver att förundersökning görs.

15 §

Polisen skall underrätta åklagaren om ett brottsärende som har kommit till polisen för undersökning, när någon kan misstänkas för brottet. Underrättelse behöver dock inte göras om saken är enkel.

(2 och 3 mom. som RP)

28, 29, 31, 32, 34 och 40 §
(Som RP)

Avslutande av förundersökning

42 §

(1 mom. utesl.)

Innan beslut om väckande av åtal fattas, kan åklagaren kalla en part och hans biträde eller

Allmänna principer

5 och 10 §
(Som RP)

ombud till en muntlig överläggning, om detta
gagnar åtalsprövningen eller behandlingen av
saken vid domstol.

Ikraftträdelsestadgandet
(Som RP)

43 och 43 a §
(Som RP)

5.

Lag

om ändring av tvångsmedelslagen

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i tvångsmedelslagen av den 30 april 1987 (450/87) 1 kap. 22 § och 2 kap. 9 § 3 mom. samt
ändras 1 kap. 9—11 §§, 15 § 1 mom., 21, 23 och 24 (*utesl.*) §§ samt 27 § 3 mom., 2 kap. 3 §, 6 § 2 och
3 mom., 7 § och 9 § 2 mom., 3 kap. 2 § 2 mom. samt 4 kap. 11 § 2 mom.,
av dessa lagrum 1 kap. 21 § och 27 § 3 mom. sådana de lyder i lag av den 27 april 1990 (361/90) som
följer:

1 kap.
Gripande, anhållande och häktning

9, 10, 11, 15, 21, 23 och 24 §
(Som RP)

26 §
(*Utesl.*)

27 §
(Som RP)

2 kap.

Reseförbud

3, 6, 7 och 9 §
(Som RP)

3 kap.

Skingringsförbud och kvarstad

1 och 2 §
(*Utesl.*)

2 § (*ny*)

Beslut om skingringsförbud och kvarstad

Innan (*utesl.*) ett åtal *väcks* kan undersök-
ningsledarna eller åklagaren yrka att egendomen
skall ställas under skingringsförbud eller beläg-
gas med kvarstad. Sedan *åtalet väckts* kan ett
sådant yrkande framläggas av åklagaren (*utesl.*)
och av målsäganden för att säkerställa att ersätt-
ning betalas till *honom själv*.

3, 6 a och 7 §
(*Utesl.*)

4 kap.

Beslag

11 §
(Som RP)

Ikraftträdelsestadgandet
(Som RP)

7.

Lag**om ändring av 4 § militära rättegångslagen**

I enlighet med riksdagens beslut

fogas till 4 § militära rättegångslagen av den 25 mars 1983 (326/83), sådant nämnda lagrum lyder delvis ändrat genom lag av den 11 mars 1997 (202/97), ett nytt 3 mom. som följer:

4 §
(Som RP)

Ikraftträdelsestadgandet
(Som RP)

8.

Lag**om ändring av 3 kap. 23 § utsökningslagen**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i utsökningslagen av den 3 december 1895 3 kap. 23 §, sådan den lyder ändrad genom lag av den 22 juli 1991 (1055/91) och lag av den 1 november 1996 (792/96), som följer:

(1 mom. som RP)
23 §

Om verkställighet av dom i andra fall än de som nämns i 1 mom. (*utesl.*) begärs med stöd av en kopia, kan utmätningsmannen sedan han på lämpligt sätt har hört svaranden, besluta att verkställigheten skall ske med stöd av kopian. (*Nytt 2 mom.*)

En kopia, som avses i denna paragraf, skall vara bestyrkt hos den myndighet som meddelat domen av en tjänsteman som förordnats för denna uppgift. (*Nytt 3 mom.*)

Ikraftträdelsestadgandet
(Som RP)

10.

Lag**om ändring av 6 och 8 §§ lagen om strafforderförfarande**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen den 26 juli 1993 om strafforderförfarande (692/93) 6 § 1 mom. och 8 § 2 och 3 mom. som följer:

6 §
(Som RP)

8 § (*ny*)

Straffanspråket skall förses med anteckning

om att mottagaren har motsatt sig det och återlämnas till honom. Åklagaren skall föra ett straffyrkande som mottagaren har motsatt sig till tingsrätten för behandling med iakttagande av vad som stadgas i 5 kap. lagen om rättegång i brottmål (/).

Vid domstolsbehandlingen av målet skall den
allmänna rättegångsordningen iakttas. (*Utesl.*)

Ikraftträdelsestadgandet
(Som RP)

12.

Lag

om ändring av 24 § lagen om tillsynen över arbetarskyddet och om sökande av ändring i arbetarskydds-
ärenden

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om tillsynen över arbetarskyddet och om sökande av ändring i arbetarskydds-
ärenden (131/73) (*utesl.*) 24 § 2 mom. som följer:

24 §
(Som RP)

Ikraftträdelsestadgandet
(Som RP)

Utskottets nya lagförslag

13.

Lag

om ändring av 17 § lagen om fri rättegång

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen den 2 februari 1973 om fri rättegång (87/73) 17 § 2 mom., sådant det lyder i lag av den
19 april 1991 (710/91), som följer:

17 §

Överför en domstol med stöd av 4 kap. 8 eller
9 § lagen om rättegång i brottmål (1) ett
brottmål till någon annan domstol, eller en högre
domstol med stöd av 10 § i samma kapitel ett
brottmål, som har förts till den för prövning, till

en lägre domstol som inte tidigare handlagt det,
upphör likväl förordnandet till rättegångsbiträde
i det målet, om inte den överförande domstolen
beslutar något annat.

Denna lag träder i kraft den

199 .

Helsingfors den 5 juni 1997

I den avgörande behandlingen deltog ordföranden Henrik Lax /sv, vice ordföranden Matti Vähänäkki /sd samt medlemmarna Sulo Aittoniemi /cent, Juhani Alaranta /cent (delvis), Satu Hassi /gröna (delvis), Toimi Kankaanniemi /fkf, Juha Karpio /saml, Anne Knaapi /saml (delvis),

Pekka Kuosmanen /saml (delvis), Annika Lapintie /vänst, Kari Myllyniemi /cent, Reino Ojala /sd, Markku Pohjola /sd, Heikki Rinne /sd (delvis), Pekka Saarnio /vänst, Sade Tahvanainen /sd (delvis) och Jukka Tarkka /ungf (delvis).

Reservationer

Reservation I

Lagutskottet har gjort ett grundligt arbete vid behandlingen av förslaget till lagstiftning om revision av rättegångsförfarandet i brottmål i underrätterna. Den omfattande och viktiga reformen avses träda i kraft mot slutet av 1997.

Utskottet har dessutom ingående behandlat två frågor som väsentligen anknyter till denna lagstiftning och väckt stort intresse också i ofientligheten. Dessa är

— offentligt försvar för en brottsmisstänkt och

— ersättning för rättegångskostnaderna för den som frikänts.

I sitt betänkande lägger utskottet fram starka skäl för varför dessa två frågor snabbt borde ordnas. Utskottets majoritet förkastade emellertid de paragrafer som föreslogs i saken och nöjde sig med att genom ett motiveringsuttalande yrka att regeringen agerar så att de kan införas i samband med senare lagstiftning. De borde i konsekvensens namn och med tanke på sin betydelse ha tagits in i den föreliggande lagen. I ikraftträdelsebestämmelsen hade man kunnat bestämma att de träder i kraft något senare än själva reformen. Motiveringsuttalandet undanröjer inte de allvarliga missförhållanden som enligt utskottets och de sakkunnigas enstämmiga åsikt förekommer i medborgarnas rättsskydd. Riksdagen har redan tidigare, bl.a. 1985 och 1993 i motiveringsuttalanden förutsatt att dessa frågor skall skötas snabbt. Klämmarna har inte lett till något som helst resultat. Det finns inte heller nu anledning att låta så pass viktiga frågor bli beroende av dem.

Vad beträffar försvaret för brottsmisstänkta lever Finland inte upp till förpliktelserna i artikel 14 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter som antagits

av Förenta nationernas generalförsamling och som Finland ratificerade redan 1975 och i artikel 6 i Europarådets konvention om tryggnad av de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna, som Finland ratificerade 1990. Det är en skam att Finland inte ens nu lever upp till sina förbindelser i fråga om de medborgerliga rättigheter och grundläggande friheter som ankommer på en kulturstat och som riksdagen i tiden har godkänt genom en lag.

Utskottets majoritet ville inte heller iaktta bestämmelserna om de grundläggande rättigheterna och friheterna i 2 kap. 16 och 16 a § regeringsformen, som trädde i kraft 1995, i och med att majoriteten inte gick med på att godkänna offentligt försvar för brottsmisstänkta i samtliga fall. Grundlagen bör nog iakttagas, i synnerhet när ny lagstiftning kommer till. Nu håller den på att bli en död bokstav.

Även om ersättning för frikändas rättegångskostnader inte är ett absolut krav i den europeiska människorättskonventionen bör detta anses ingå i premisserna för en rättvis rättegång i en nordisk demokrati. Denna åsikt får entydigt stöd i en enig allmän opinion. Det finns anledning att förbättra situationen för oskyldiga och brottsoffer. En sida av saken är ersättning för skäliga rättegångskostnader.

Det är ytterst bekymmersamt att mindre bemädlade och i synnerhet medborgare med medelstora inkomster för närvarande inte kan gå till domstol på grund av de oskäligt höga rättegångskostnaderna. Detta missförhållande måste ofördröjligen avhjälpas.

Om försvaret för brottsmisstänkta ordnas och frikända får en skälig ersättning för sina kostnader skulle detta enligt sakkunniga föranleda 14 miljoner mark om året i merkostnader för staten. I statsbudgeten med sina nästan 200 miljarder

mark är den här summan synnerligen liten. Mycket liten är den också om man jämför den med de här relaterade frågornas betydelse för medborgarnas rättsskydd. En del av dessa pengar kanaliseras tillbaka till samhället i form av skatter.

Att dessa missförhållanden, som även väckt uppmärksamhet internationellt, fortfarande inte är åtgärdade kan inte motiveras med kostnads-skäl. Den länge efterlängtrade, historiska och viktiga totalreformen och lagutskottets grundliga arbete håller på att få två otrevliga fläckar, i och med att utskottet, trots sina enhälligt framlagda grunder i sak, beslöt avstå från att avhjälpa dessa missförhållanden i rättsskyddet för medborgarna. Vi anser att reformerna bör tas in i lagstiftningen och träda i kraft i början av 1998.

Att rättegångsförfarandet i brottmål i under-rätterna blir reviderat medför grundläggande förändringar i straffprocessen. Den inbegriper talrika detaljer som i praktiken kan leda till över-raskningar. Eftersom brotten samtidigt blir mer omfattande, internationaliseras och kompliceras är det viktigt att reformen följs upp extra noga både totalt sett och i fråga om detaljerna och som

ett element i totalutvecklingen av medborgarnas rättssäkerhet. Utskottet godkände tyvärr inte ett motiveringsuttalande i saken, där regeringen hade uppmanats att till riksdagen före slutet av 1999 avge en redogörelse för hur reformen utfallit och samtidigt för hur medborgarnas rättsskydd generellt utvecklats. Detta skulle ge riksdagen en möjlighet att grundligt diskutera detta ytterst viktiga sakkomplex.

Vi föreslår att momentets motivering kompletteras med följande uttalande:

Utskottet förutsätter att regeringen inom två år från det denna lagstiftning trätt i kraft till riksdagen avger en redogörelse för konsekvenserna av det reviderade rättegångsförfarandet i brottmål och om hur reformen utfallit samt om situationen och utvecklingen inom medborgarnas rättsskydd.

Vi föreslår dessutom

att det första lagförslaget godkänns med följande lydelse:

1.

Lag

om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut stadgas:

1 kap.

Om åtalsrätt

1 §

(Som i betänkandet)

2 kap.

Om målsägandebiträde

1 § (ny)

Den som är misstänkt för ett brott har rätt att få en försvarare för förundersökning och rättegång, om

1) han misstänks eller för honom yrkas straff för ett brott för vilket inte är bestämt lindrigare straff än fyra månaders fängelse, eller

2) han är anhållen eller häktad.

En för brott misstänkt person under 18 år har rätt att få försvarare också i andra situationer än de som avses i 1 mom., om det inte är uppenbart att han inte behöver försvarare.

Försvarare får inte förordnas i ett sådant enkelt brottmål där enligt allmän straffpraxis inte är att vänta strängare straff än böter eller där med hänsyn till det straff som kan väntas och det utredda tillståndet i saken den misstänktes rättsskydd inte annars förutsätter att försvarare förordnas.

2 § (ny)

Till försvarare kan förordnas en advokat eller av något särskilt skäl någon annan person som avlagt juris kandidatexamen. Om förordnandet till uppgiften, återkallande av förordnandet, rätt till arvode, motpartens ersättningsskyldighet till sta-

ten och ändringssökandet gäller i tillämpliga delar vad lagen om fri rättegång (87/1973) stadgar om biträde.

Om den misstänkte beviljas fri rättegång och biträde förordnas vid den, kan för honom inte förordnas försvarare enligt 1 §. Om för den misstänkte har förordnats försvarare innan för honom förordnas biträde för fri rättegång, skall försvararen förordnas till biträde.

På försvararen tillämpas dessutom vad 15 kap. rättegångsbalken stadgar om rättegångsombud och -biträde.

3 § (ny)

Om en misstänkt som inte beviljats fri rättegång döms till straff för ett brott för vars förundersökning och rättegång försvarare förordnas för honom, är han skyldig att till staten ersätta arvodet och kostnadsersättningen till försvararen eller en sådan del av dem som han kan anses kunna betala.

4—13 (1—11) §

(Som i betänkandet)

3 kap.

Om privaträttsligt anspråk

1—11 §

(Som i betänkandet)

4 kap.

Om laga domstol

1—14 §

(Som i betänkandet)

5 kap.

Om väckande av åtal

1—19 §

(Som i betänkandet)

6 kap.

Om huvudförhandling

1—13 §

(Som i betänkandet)

7 kap.

Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan

1—23 §

(Som i betänkandet)

8 kap.

Om parterna

1—15 §

(Som i betänkandet)

9 kap.

Om rättegångskostnaderna

1 §

(Som i betänkandet)

2 § (ny)

Om allmänna åklagarens åtal eller annat yrkande förkastas eller avvisas eller läggs ned, kan domstolen förplikta staten att ersätta svarandens rättegångskostnader med ett belopp som prövas skäligt.

Om flera åtal eller andra yrkanden har anförts i samma mål, av vilka en del godkänns och en del avgörs enligt 1 mom., kan ersättning för rättegångskostnaderna inte utdömas, om det inte föreligger någon särskild orsak att betala dem till en del. Ersättning för rättegångskostnader kan inte heller ådömas en svarande, som genom att vilseleda förundersökningen eller på något annat därmed jämförbart sätt har gett anledning till att åtal väcks.

3—12 (2—11) §

(Som i betänkandet)

10 kap.

Om omröstning

1—6 §

(Som i betänkandet)

11 kap.

Om domstolens avgörande

1—14 §

(Som i betänkandet)

12 kap.

Om tillämpning av stadgandena i rättegångsbalken

1 §

(Som i betänkandet)

13 kap.

Ikraftträdande

1 §

Denna lag träder i kraft den 199 .
Lagens 2 kap. 1—3 § och 9 kap. 2 § träder dock i kraft den 1 januari 1998.
 (2 och 3 mom. som i betänkandet)

Helsingfors den 5 juni 1997

Toimi Kankaanniemi /fkf

Jukka Tarkka /ungf

Reservation II*Allmän motivering*

Propositionen ändrades mycket i utskottet. Detta var givetvis inte ens någon överraskning eftersom det verkligen är fråga om århundradets reform. Att vissa korrigeringar gjordes eliminerar emellertid inte det faktum att det fortfarande förekommer några betydande fel i propositionen som enligt vår åsikt bör korrigeras.

Detaljerad motivering

Det fjärde lagförslaget — förundersökningslagen, 15 §. Gällande lag har fungerat väl. Det är inte av behovet påkallat att ge åklagaren en mer framträdande ledarroll vid förundersökningen. Därför är bestämmelsen i 15 § om att polisen skall följa åklagarens order vid förundersökning en misslyckad.

Det kan bli besvärligt att tillämpa paragrafen när nya personer rekryteras till åklagar- och poliskåren. Polisen skulle inte bara fråga lätta saker, utan också tolkning underkastade och besvärliga saker, som man borde få svar på på kvällarna, nattetid och även under veckosluten. Hur skulle åklagarorganisationen ordna detta?

Åklagaren skulle ge anvisningar och föreskrifter bara under tjänstetid, kanske inte alltid ens då. Polisen är utbildad för förundersökning, åklagaren inte. Polisen svarar för att brotten blir utredda, inte åklagaren. För bägge parter är det viktigt att de får behålla sina roller.

En brottsmisstänkt kan börja ifrågasätta åklagarens opartiskhet om han får veta att åklagaren aktivt har lett förundersökningen. De finska

åklagarna går visserligen in för opartiskhet, men räcker det till? Opartiskheten bör också synas utåt. I och med att det är åklagarens primära uppgift att leda åtalet i bevis kan det uppstå onödiga dubier. Hittills har just länsmanåklagarna kritiserats för detta. Varför vill man nu återgå till den tidigare situationen?

Nu konstateras det korthugget i förundersökningslagen att förundersökningen leds av polisen. Så är det också i detta nya förslag. Varför framgår inte detta av alla paragrafer? Till exempel i Österrike dras det en skarp gräns mellan polisens och åklagarens uppgifter.

Det femte lagförslaget — Tvångsmedelslagen, 1 kap. 10 § och 2 kap. 3 §. Innan ett häktningsyrkande framställs skall undersökningsledaren underrätta åklagaren om saken. Denne kan ta över beslutet i frågan om häktningsyrkande (1 kap. 10 §). Förfarandet är detsamma när ett beslut om reseförbud skall fattas.

Varför är det åklagaren som får avgöra om häktning och reseförbud? Det vore säregnet om den som leder undersökningen skulle föreslå att den misstänkte skall häktas eller försättas i reseförbud för ett brott som åklagaren inte väcker åtal för. Ännu konstigare vore det om domstolen skulle gå med på detta.

Åklagaren försätts i detta sammanhang i onödan i en omöjlig situation. För att han skall kunna ta upp ärendet till avgörande borde han sätta sig in i saken lika grundligt som undersökningsledaren.

Var skall åklagaren vara anträffbar på kvällarna och under veckosluten? Åklagarna borde bygga upp en jourorganisation. Till det finns det inte pengar. Nuvarande praxis har inte föranlett några som helst problem. I och med att åklagarna

inte har någon faktisk möjlighet att sätta sig in i förslagen om häktning eller reseförbud kan han med sin "vetorätt" rent av förhindra utredningen av brottet, trots att det är polisen som ansvarar för utredningen.

Polisen får anhålla en medborgare för flera dagar men får inte själv ens föreslå häktning, trots att det är domstolen som beslutar om häktning. Åtgärderna hör ju uttryckligen till förundersökningen av brott. Det finns ingen motiverad anledning att påföra åklagarna uppgifter som de de facto inte har några möjligheter att fullgöra. Det har påståtts att lagen på denna punkt bara är avsedd att vara ett slags formalitet. Varför stiftar vi formella lagar?

Med stöd av det ovan anförda föreslår vi

att det fjärde lagförslagets 15 § godkänns utan ändringar och

att det femte lagförslagets 1 kap. 10 § och 2 kap. 3 § godkänns med följande lydelse:

Lagförslag 4

15 §

(1 mom. som i betänkandet)

Polisen skall på åklagarens begäran göra förundersökning eller ytterligare undersökningar

(utesl.) för att trygga och realisera de i 5 § stadgade målen för förundersökningen.

(3 mom. som i betänkandet)

Lagförslag 5

1 kap. 10 §

Häktningsyrkande framställs under förundersökningen av en anhållningsberättigad tjänsteman. Innan yrkandet framställs, skall åklagaren underrättas om yrkandet (utesl.). Efter att saken har överförts till åklagaren beslutar han om framställande av häktningsyrkande. Domstolen får inte självant besluta häkta den som är svarande i ett brottmål.

2 kap. 3 §

Under förundersökningen beslutar en anhållningsberättigad tjänsteman om ett ärende som gäller reseförbud. (Utesl.) Sedan saken efter att förundersökningen slutförts har överförts till åklagaren beslutar han om meddelande av reseförbud. När ett häktningsyrkande behandlas och i det fall som nämns i 6 § 2 mom. fattas beslutet av domstolen. Har domstolen då den behandlar häktningsyrkandet förordnat att den misstänkte i stället för att häktas skall meddelas reseförbud, beslutar domstolen om detta reseförbud även då åtal ännu inte har väckts.

(2 mom. som i betänkandet)

Helsingfors den 5 juni 1997

Kari Myllyniemi /cent

Sulo Aittoniemi /cent

Jukka Tarkka /ungf

